Zbirka odločb sodne prakse

SODBA SODIŠČA (veliki senat)

z dne 18. decembra 2025 *

„Pritožba – Skupna politika na področju azila in priseljevanja – Uredba (EU) 2016/1624 – Evropsko integrirano upravljanje zunanjih meja Evropske unije – Evropska mejna in obalna straža – Evropska agencija za mejno in obalno stražo (Frontex) – Obveznosti agencije Frontex na področju varstva temeljnih pravic – Skupna operacija vračanja, ki jo usklajuje agencija Frontex – Nepogodbena odgovornost agencije Frontex – Vzročna zveza med kršitvijo takih obveznosti in nastalo škodo“

V zadevi C-679/23 P,

zaradi pritožbe na podlagi člena 56 Statuta Sodišča Evropske unije, vložene 14. novembra 2023,

WS,

WT,

WY,

WZ,

YA,

YB,

ki jih zastopajo L.-M. Komp, A. M. van Eik, advocaten, in E. Sharpston, BL,

pritožniki,

druga stranka v postopku je

Evropska agencija za mejno in obalno stražo (Frontex), ki so jo sprva zastopali H. Caniard, R.-A. Popa in C. Rueger, agenti, nato H. Caniard, C. Carroll in R.-A. Popa, agenti, skupaj z B. Wägenbaurjem, avocat,

tožena stranka v postopku na prvi stopnji,

SODIŠČE (veliki senat),

* Jezik postopka: angleščina.

v sestavi K. Lenaerts, predsednik, T. von Danwitz, podpredsednik, F. Biltgen, predsednik senata, K. Jürimäe, predsednica senata, L. Arastey Sahún, predsednik senata, I. Ziemele, predsednica senata, J. Passer, predsednik senata, O. Spineanu–Matei (poročevalka), predsednica senata, S. Rodin, D. Gratsias, M. Gavalec, Z. Csehi in B. Smulders, sodniki,

generalna pravobranilka: T. Ćapeta,

sodna tajnica: C. Strömholm, administratorka,

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 4. februarja 2025,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalne pravobranilke na obravnavi 12. junija 2025

izreka naslednjo

Sodbo

1 WS in drugi s pritožbo predlagajo razveljavitev sodbe Splošnega sodišča Evropske unije z dne 6. septembra 2023, WS in drugi/Frontex (T-600/21, EU:T:2023:492, v nadaljevanju: izpodbijana sodba), s katero je to zavrnilo njihovo tožbo za povrnitev škode, ki naj bi jim nastala, ker naj Evropska agencija za mejno in obalno stražo (Frontex) ne bi spoštovala obveznosti, ki jih ima na podlagi, prvič, Uredbe (EU) 2016/1624 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. septembra 2016 o evropski mejni in obalni straži ter spremembi Uredbe (EU) 2016/399 Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Uredbe (ES) št. 863/2007 Evropskega parlamenta in Sveta, Uredbe Sveta (ES) št. 2007/2004 in Odločbe Sveta 2005/267/ES (UL 2016, L 251, str. 1), drugič, korakov od 1 do 5 Standardnih operativnih postopkov agencije Frontex za zagotovitev spoštovanja temeljnih pravic v okviru skupnih operacij in pilotnih projektov, ki jih vodi ta agencija (v nadaljevanju: standardni operativni postopek), in tretjič, člena 4 Kodeksa ravnanja za skupne operacije vračanja, ki jih koordinira agencija Frontex (v nadaljevanju: kodeks ravnanja agencije Frontex).

I. Pravni okvir

A. Uredba 2016/1624

2 Uredba 2016/1624 je bila razveljavljena z Uredbo (EU) 2019/1896 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 13. novembra 2019 o evropski mejni in obalni straži ter razveljavitvi uredb (EU) št. 1052/2013 in (EU) 2016/1624 (UL 2019, L 295, str. 1) z učinkom od 3. decembra 2019, razen členov 20, 30 in 31 Uredbe 2016/1624, ki so bili razveljavljeni z učinkom od 1. januarja 2021. Vendar se glede na datume dejanskega stanja v sporu zanj *ratione temporis* uporablja zadnjenavedena uredba.

3 Uredba 2016/1624 je med drugim vsebovala te uvodne izjave:

„[…]

(6) Evropsko integrirano upravljanje meja bi bilo treba izvajati kot deljeno odgovornost [agencije Frontex] in nacionalnih organov, odgovornih za upravljanje meja, vključno z obalnimi stražami v obsegu, v katerem izvajajo operacije varovanja morskih meja in druge naloge, povezane z nadzorom meja. Čeprav države članice ohranjajo glavno odgovornost za upravljanje svojih zunanjih meja v svojem interesu in interesu vseh držav članic, bi morala [agencija Frontex] podpirati uporabo ukrepov [Evropske u]nije, ki so povezani z upravljanjem zunanjih meja, in sicer s krepitvijo, ocenjevanjem in usklajevanjem ukrepov držav članic, ki izvajajo te ukrepe.

[…]

(14) Razširjene naloge in pristojnosti [agencije Frontex] bi morali uravnotežiti z okrepljenimi ukrepi za zaščito temeljnih pravic in večjo odgovornostjo.

[…]

(16) Agencija [Frontex] se opira na sodelovanje držav članic, da lahko učinkovito opravlja svoje naloge. Zato je pomembno, da [agencija Frontex] in države članice ravnajo v dobri veri ter da si pravočasno izmenjajo točne informacije. […]

[…]

(32) Evropski svet je 15. oktobra 2015 pozval k razširitvi pristojnosti [agencije Frontex] na področju vračanja, da bodo vključevale tudi pravico do izvedbe skupnih operacij vračanja na njegovo pobudo, ter k povečanju njegove vloge pri pridobivanju potnih listin za osebe v postopku vračanja.

(33) Agencija [Frontex] bi morala povečati svojo pomoč državam članicam za vračanje državljanov tretjih držav v skladu s politiko vračanja Unije in Direktivo 2008/115/ES Evropskega parlamenta in Sveta [z dne 16. decembra 2008 o skupnih standardih in postopkih v državah članicah za vračanje nezakonito prebivajočih državljanov tretjih držav (UL 2008, L 348, str. 98)]. Zlasti bi morala usklajevati in organizirati operacije vračanja iz ene ali več držav članic ter organizirati in izvajati posredovanja za vračanje, da se okrepijo sistemi vračanja tistih držav članic, ki potrebujejo večjo tehnično in operativno pomoč pri izpolnjevanju njihove obveznosti vračanja državljanov tretjih držav v skladu z navedeno direktivo.

(34) Agencija [Frontex] bi morala ob polnem spoštovanju temeljnih pravic državam članicam zagotoviti potrebno pomoč pri organizaciji operacij vračanja in posredovanj za vračanje oseb v postopku vračanja. Agencija [Frontex] se pri tem ne bi smela ukvarjati z utemeljenostjo odločb o vrnitvi, ki so jih izdale države članice. […]

[…]

(36) Morebitni dogovor med državo članico in tretjo državo [agencije Frontex] ali držav članic ne razrešuje njihovih obveznosti na podlagi prava Unije in mednarodnega prava, zlasti obveznosti spoštovanja načela nevračanja.

(37) Agencija [Frontex] bi morala oblikovati nabore spremljevalcev prisilnega vračanja, spremstva pri prisilnem vračanju in specialistov za vračanje, ki jih dajo na voljo države članice in bi se morali napotiti med operacijami vračanja ter bi morali biti del ustrezno oblikovanih evropskih skupin mejne in obalne straže, ki se napotijo pri posredovanjih za vračanje. V te nabore bi bilo treba vključiti osebje s posebno strokovno usposobljenostjo na področju zaščite otrok. Agencija [Frontex] bi jim morala zagotoviti potrebno usposabljanje.

[…]

(39) Uvesti bi bilo treba posebno določbo, ki bi podrobno določala naloge, pooblastila in odgovornosti osebja, ki sodeluje pri dejavnostih, povezanih z vračanjem. […]

[…]

(47) Evropska mejna in obalna straža, ki vključuje [agencijo Frontex] in nacionalne organe držav članic, ki so odgovorni za upravljanje meja, vključno z obalnimi stražami v obsegu, v katerem izvajajo naloge, povezane z nadzorom meja, bi morala pri izpolnjevanju svojih nalog v celoti spoštovati temeljne pravice, zlasti Listino Evropske unije o temeljnih pravicah (v nadaljnjem besedilu: Listina), Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, [podpisano v Rimu 4. novembra 1950,] ustrezno mednarodno pravo, vključno s Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah[, ki jo je 20. novembra 1989 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov (*Recueil des traités des Nations unies*, zvezek 1577, str. 3) in je začela veljati 2. septembra 1990], Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk[, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov 18. decembra 1979 (*Recueil des traités des Nations unies*, zvezek 1249, št. I-20378, str. 13) in je začela veljati 3. septembra 1981], Konvencijo o statusu beguncev[, podpisano 28. julija 1951 v Ženevi (*Recueil des traités des Nations unies*, zvezek 189, str. 150, št. 2545 (1954)), ki je začela veljati 22. aprila 1954 in je bila dopolnjena s Protokolom o statusu beguncev, sklenjenim v New Yorku 31. januarja 1967, ki je začel veljati 4. oktobra 1967,] in obveznostmi v zvezi z dostopom do mednarodne zaščite, zlasti z načelom nevračanja […].

(48) Agencija [Frontex] bi morala glede na to, da se je število njenih nalog povečalo, nadgrajevati in še naprej izvajati strategijo za spremljanje in zagotavljanje varstva temeljnih pravic. Zato bi morala svojemu uradniku za temeljne pravice dati na voljo ustrezna sredstva in osebje, ki ustrezajo njegovemu mandatu in velikosti. Uradnik za temeljne pravice bi moral imeti dostop do vseh informacij, ki jih potrebuje za izpolnjevanje svojih nalog. Agencija [Frontex] bi morala v okviru svoje vloge dejavno spodbujati uporabo pravnega reda Unije v zvezi z upravljanjem zunanjih meja, tudi glede spoštovanja temeljnih pravic in mednarodne zaščite.

[…]

(50) Ta uredba bi morala vzpostaviti pritožbeni mehanizem [agencije Frontex], ki bo deloval v sodelovanju z uradnikom za temeljne pravice, da se zagotovi spoštovanje temeljnih pravic pri vseh dejavnostih [agencije Frontex]. Pritožbeni mehanizem bi moral biti upravni mehanizem, pri katerem bi bil uradnik za temeljne pravice odgovoren za obravnavo pritožb, ki jih prejme [agencija Frontex], v skladu s pravico do dobrega upravljanja. Uradnik za temeljne pravice bi moral preučiti dopustnost pritožbe, evidentirati dopustne pritožbe, posredovati vse evidentirane pritožbe izvršnemu direktorju, posredovati pritožbe o članih

skupin matični državi članici in evidentirati ukrepanje, ki ga na podlagi tega sprejme [agencija Frontex] ali navedena država članica. Navedeni mehanizem bi moral biti učinkovit in zagotavljati ustrezno ukrepanje na podlagi pritožb. Pritožbeni mehanizem ne bi smel posegati v dostop do upravnih in sodnih pravnih sredstev in ni pogoj za uporabo takih pravnih sredstev. […]

[…]“

4 Člen 2 te uredbe je določal:

„Za namene te uredbe se uporabljajo naslednje opredelitve pojmov:

[…]

4. ‚evropske skupine mejne in obalne straže‘ pomeni skupine mejnih policistov in drugega ustreznega osebja iz sodelujočih držav članic, vključno z mejnimi policisti in drugim ustreznim osebjem, ki jih države članice dodelijo [agenciji Frontex] kot nacionalne strokovnjake, ki se napotijo na skupne operacije, hitra posredovanja na mejah ter v okviru podpornih skupin za upravljanje migracij;

5. ‚država članica gostiteljica‘ pomeni državo članico, v kateri ali iz katere se začne izvajati skupna operacija ali hitro posredovanje na mejah, operacija vračanja ali posredovanje za vračanje, ali kamor se napoti podporna skupina za upravljanje migracij;

6. ‚matična država članica‘ pomeni državo članico, iz katere prihaja mejni policist ali drugi ustrezni član osebja, ki je član evropske skupine mejne in obalne straže;

[…]

8. ‚član skupin‘ pomeni člana evropskih skupin mejne in obalne straže ali skupin osebja, ki opravljajo naloge v zvezi z vračanjem, ki sodelujejo pri operacijah vračanja ali posredovanjih za vračanje;

[…]

11. ‚vračanje‘ pomeni vrnitev, kot je opredeljena v točki 3 člena 3 Direktive 2008/115/ES;

12. ‚odločba o vrnitvi‘ pomeni upravno ali sodno odločbo ali akt, s katerim je ugotovljena ali razglašena nezakonitost prebivanja državljana tretje države ter nalaga ali navaja obveznost vračanja, v skladu z Direktivo 2008/115/ES;

13. ‚oseba v postopku vračanja‘ pomeni nezakonito prebivajočega državljana tretje države, za katerega je država članica izdala odločbo o vrnitvi;

14. ‚operacija vračanja‘ pomeni operacijo, ki jo usklajuje [agencija Frontex] ter vključuje tehnične in operativne okrepitve, ki jih zagotovi ena ali več držav članic, in v okviru katere se osebe v postopku vračanja iz ene ali več držav članic vrnejo bodisi prisilno ali prostovoljno;

15. ‚posredovanje za vračanje‘ pomeni dejavnost [agencije Frontex], s katero se državi članici zagotovi okrepljena tehnična in operativna pomoč, ki vključuje napotitev evropskih skupin za posredovanje za vračanje v države članice in organizacijo operacij vračanja;

[…]“

5 Člen 3 navedene uredbe, naslovljen „Evropska mejna in obalna straža“, je v odstavku 1 določal:

„[Agencija Frontex] ter nacionalni organi držav članic, odgovorni za upravljanje meja, vključno z obalnimi stražami v obsegu, v katerem izvajajo naloge, povezane z nadzorom meja, sestavljajo evropsko mejno in obalno stražo.“

6 Člen 4 iste uredbe, naslovljen „Evropsko integrirano upravljanje meja“, je določal:

„Evropsko integrirano upravljanje meja obsega:

[…]

(h) vračanje državljanov tretjih držav, za katere je država članica izdala odločbo o vrnitvi;

[…]“

7 Člen 5 Uredbe 2016/1624, naslovljen „Deljena odgovornost“, je v odstavkih 1 in 3 določal:

„1. Evropska mejna in obalna straža izvaja evropsko integrirano upravljanje meja kot deljeno odgovornost [agencije Frontex] in nacionalnih organov, odgovornih za upravljanje meja […].

[…]

3. Agencija [Frontex] podpira izvajanje ukrepov Unije, povezanih z upravljanjem zunanjih meja, s krepitvijo, ocenjevanjem in usklajevanjem ukrepanja držav članic pri izvajanju navedenih ukrepov in na področju vračanja.“

8 Člen 9 te uredbe, naslovljen „Dolžnost sodelovanja v dobri veri“, je določal:

„Za [agencijo Frontex] in nacionalne organe, odgovorne za upravljanje meja in vračanje, […] veljata dolžnost sodelovanja v dobri veri in obveznost izmenjave informacij.“

9 Člen 14 navedene uredbe, naslovljen „Ukrepi [agencije Frontex] na zunanjih mejah“, je določal:

„1. Država članica lahko zaprosi za pomoč [agencije Frontex] pri izpolnjevanju svojih obveznosti v zvezi z nadzorom zunanjih meja. Agencija [Frontex] izvaja tudi ukrepe v skladu s členom 19.

2. Agencija [Frontex] organizira ustrezno tehnično in operativno pomoč za državo članico gostiteljico ter lahko v skladu z ustreznim pravom Unije in mednarodnim pravom, vključno z načelom nevračanja, sprejme enega ali več od naslednjih ukrepov:

(a) usklajuje skupne operacije za eno ali več držav članic in napoti evropske skupine mejne in obalne straže;

[…]“

10 Člen 22 te uredbe je določal:

„1. Agencija [Frontex] zagotovi operativno izvajanje vseh organizacijskih vidikov skupnih operacij, pilotnih projektov ali hitrih posredovanj na mejah, vključno z navzočnostjo članov osebja [agencije Frontex].

[…]

3. Uradnik za usklajevanje deluje v imenu [agencije Frontex] pri vseh vidikih napotitve evropskih skupin mejne in obalne straže. Vloga uradnika za usklajevanje je spodbujanje sodelovanja in usklajevanja med državo članico gostiteljico in sodelujočimi državami članicami. Uradnik za usklajevanje zlasti:

[…]

(b) spremlja pravilno izvajanje operativnega načrta, vključno glede varstva temeljnih pravic, in o tem poroča [agenciji Frontex];

[…]“

11 Člen 25 Uredbe 2016/1624, naslovljen „Odlog ali prekinitev dejavnosti“, je v odstavkih 1, 3 in 4 določal:

„1. Če pogoji za izvajanje dejavnosti [agencije Frontex] niso več izpolnjeni, izvršni direktor te dejavnosti prekine. Izvršni direktor zadevno državo članico o tem obvesti pred tako prekinitvijo.

[…]

3. Izvršni direktor lahko, potem, ko o tem obvesti zadevno državo članico, umakne financiranje dejavnosti oziroma ga odloži ali prekine, če država članica gostiteljica ne upošteva operativnega načrta.

4. Izvršni direktor po posvetovanju z uradnikom za temeljne pravice in potem, ko o tem obvesti zadevno državo članico, umakne financiranje skupne operacije, hitrega posredovanja na mejah, pilotnega projekta, napotitve podporne skupine za upravljanje migracij, operacije vračanja, posredovanja za vračanje ali delovnega dogovora oziroma v celoti ali delno odloži ali prekine te dejavnosti, če meni, da se resno kršijo temeljne pravice ali obveznosti zagotavljanja mednarodne zaščite ali da se bodo verjetno kršile tudi v prihodnosti. Izvršni direktor o tej odločitvi obvesti upravni odbor.“

12 Člen 26 te uredbe, naslovljen „Ocenjevanje dejavnosti“, je določal:

„Izvršni direktor oceni rezultate skupnih operacij in hitrih posredovanj na mejah, pilotnih projektov, napotitev podpornih skupin za upravljanje migracij in operativnega sodelovanja s tretjimi državami. Upravnemu odboru v 60 dneh po zaključku navedenih dejavnosti posreduje podrobna poročila o oceni skupaj z opažanji uradnika za temeljne pravice. Izvršni direktor opravi obsežno primerjalno analizo navedenih rezultatov za povečanje kakovosti, usklajenosti in učinkovitosti prihodnjih dejavnosti ter vključi to analizo v letno poročilo [agencije Frontex].“

13 Člen 27 te uredbe, naslovljen „Vračanje“, je določal:

„1. Agencija [Frontex] v skladu s temeljnimi pravicami in splošnimi načeli prava Unije in mednarodnega prava, vključno z zaščito beguncev in varstvom pravic otrok, glede vračanja zlasti:

(a) na tehnični in operativni ravni ter v sodelovanju z ustreznimi organi tretjih držav in drugimi ustreznimi deležniki usklajuje dejavnosti držav članic v zvezi z vračanjem, vključno s prostovoljno zapustitvijo, da se zagotovi integriran sistem upravljanja vračanja med pristojnimi organi držav članic;

(b) zagotavlja tehnično in operativno pomoč državam članicam, katerih sistemi vračanja se soočajo s posebnimi izzivi;

[…]

2. Tehnična in operativna pomoč iz točke (b) odstavka 1 vključuje dejavnosti za pomoč državam članicam pri postopkih vračanja, ki jih izvajajo pristojni nacionalni organi, pri čemer se zagotavljajo zlasti:

(a) tolmačenje;

[…]

(c) svetovanje v zvezi z izvajanjem in upravljanjem postopkov vračanja v skladu z Direktivo 2008/115/ES;

(d) svetovanje in pomoč pri ukrepih, potrebnih za zagotovitev razpoložljivosti oseb v postopku vračanja za namene vrnitve in preprečitev njihovega pobega, v skladu z Direktivo 2008/115/ES in mednarodnim pravom.

[…]“

14 Člen 28 navedene uredbe, naslovljen „Operacije vračanja“, je določal:

„1. Brez poseganja v utemeljenost odločb o vrnitvi in v skladu z Direktivo 2008/115/ES [agencija Frontex] zagotovi potrebno pomoč ter na zahtevo ene ali več sodelujočih držav članic uskladi ali organizira operacije vračanja, vključno z zakupom zrakoplova za namen takih operacij. Agencija [Frontex] lahko na lastno pobudo državam članicam predlaga, da bo usklajevala ali organizirala operacije vračanja.

2. Države članice enkrat na mesec obvestijo [agencijo Frontex] o svojih okvirnih načrtih o številu oseb v postopku vračanja in o tretjih državah vrnitve, v obeh primerih v zvezi z zadevnimi nacionalnimi operacijami vračanja in o svojih potrebah po pomoči ali usklajevanju, ki ga zagotovi [agencija Frontex]. Agencija [Frontex] pripravi posodobljeni operativni načrt, da bi državam članicam, ki to zahtevajo, zagotovila potrebne operativne okrepitve, vključno s tehnično opremo. […]

[…]

8. Izvršni direktor oceni rezultate operacij vračanja. Vsakih šest mesecev upravnemu odboru posreduje podrobno poročilo o oceni, ki zajema vse operacije vračanja, izvedene v predhodnem polletju, skupaj z opažanji uradnika za temeljne pravice. Izvršni direktor opravi obsežno primerjalno analizo navedenih rezultatov za povečanje kakovosti, usklajenosti in učinkovitosti prihodnjih operacij vračanja. Izvršni direktor to analizo vključi v letno poročilo [agencije Frontex] o dejavnostih.

[…]“

15 Člen 34 te uredbe, naslovljen „Varstvo temeljnih pravic in strategija za temeljne pravice“, je določal:

„1. Evropska mejna in obalna straža pri opravljanju svojih nalog iz te uredbe zagotovi varstvo temeljnih pravic v skladu z ustreznim pravom Unije, zlasti z Listino, ustreznim mednarodnim pravom, vključno z Ženevsko konvencijo o statusu beguncev iz leta 1951, njenim protokolom iz leta 1967 in obveznostmi v zvezi z dostopom do mednarodne zaščite, zlasti z načelom nevračanja.

Za ta namen [agencija Frontex] pripravi, nadalje razvija in izvaja strategijo za temeljne pravice, vključno z učinkovitim mehanizmom za spremljanje spoštovanja temeljnih pravic pri vseh dejavnostih [agencije Frontex].

2. Evropska mejna in obalna straža pri opravljanju svojih nalog zagotovi, da se nobena oseba ne izkrca v državo, ki krši načelo nevračanja, prisili k vstopu vanjo, vodi ali kako drugače preda oziroma vrne organom take države, v kateri obstaja tveganje izgona ali vrnitve v drugo državo, ki krši navedeno načelo.

3. Evropska mejna in obalna straža pri opravljanju svojih nalog upošteva posebne potrebe otrok, mladoletnikov brez spremstva, invalidov, žrtev trgovine z ljudmi, oseb, ki potrebujejo zdravstveno oskrbo, oseb, ki potrebujejo mednarodno zaščito, oseb v stiski na morju in drugih oseb v posebej ranljivem položaju.

[…]“

16 Člen 35 Uredbe 2016/1624, naslovljen „Kodeksi ravnanja“, je določal:

„[…]

2. Agencija [Frontex] v sodelovanju s posvetovalnim forumom vzpostavi in nadalje razvija kodeks ravnanja za vračanje oseb v postopku vračanja, pri čemer se ta kodeks uporablja med vsemi operacijami vračanja in posredovanji za vračanje, ki jih usklajuje ali organizira [agencija Frontex]. Navedeni kodeks ravnanja vsebuje opis skupnih standardiziranih postopkov, da se poenostavi organizacija operacij vračanja in posredovanj za vračanje ter zagotovi vrnitev na human način in ob popolnem spoštovanju temeljnih pravic, zlasti načel človekovega dostojanstva, prepovedi mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja oziroma kaznovanja, pravice do svobode in varnosti ter pravice do varstva osebnih podatkov in do nediskriminacije.

3. V kodeksu ravnanja za vračanje je poseben poudarek namenjen obveznosti držav članic, da zagotovijo učinkovit sistem spremljanja prisilnega vračanja, kot je določeno v členu 8(6) Direktive 2008/115/ES, in strategiji za temeljne pravice.“

17 Člen 42 te uredbe, naslovljen „Civilna odgovornost“, je v odstavkih 1 in 2 določal:

„1. Kadar člani skupin delujejo v državi članici gostiteljici, je ta država članica v skladu s svojim nacionalnim pravom odgovorna za vso škodo, ki jo ti povzročijo pri izvajanju operacij.

2. Če je bila škoda povzročena zaradi hude malomarnosti ali namerne kršitve, lahko država članica gostiteljica od matične države članice zahteva povračilo zneska, ki ga je morala plačati žrtvam ali osebam, ki so do tega upravičene.“

18 Člen 60 navedene uredbe, naslovljen „Odgovornost“, je v odstavku 3 določal:

„Agencija [Frontex] v primeru nepogodbene odgovornosti nadomesti kakršno koli škodo, ki so jo povzročile njene službe ali njeno osebje pri opravljanju svojih dolžnosti, in sicer v skladu s splošnimi načeli, ki so skupna zakonodajam držav članic.“

19 Člen 71 te uredbe, naslovljen „Uradnik za temeljne pravice“, je določal:

„1. Upravni odbor imenuje uradnika za temeljne pravice. Naloga tega uradnika je prispevati k strategiji temeljnih pravic, nadzorovati spoštovanje temeljnih pravic in spodbujanje spoštovanja temeljnih pravic v [agenciji Frontex]. […]

[…]

3. Z uradnikom za temeljne pravice se je treba posvetovati o operativnih načrtih, pripravljenih v skladu s členi 16, 17 in 28 ter členom 33(4). Omogočiti mu je treba dostop do vseh informacij o spoštovanju temeljnih pravic pri vseh dejavnostih [agencije Frontex].“

20 Člen 72 Uredbe 2016/1624, naslovljen „Pritožbeni mehanizem“, je določal:

„1. Agencija [Frontex] v sodelovanju z uradnikom za temeljne pravice sprejme potrebne ukrepe za vzpostavitev pritožbenega mehanizma v skladu s tem členom, da se zagotovita spremljanje in spoštovanje temeljnih pravic pri vseh dejavnostih [agencije Frontex].

2. Vsakdo, ki ga neposredno prizadenejo ukrepi osebja, ki sodeluje v skupni operaciji, pilotnem projektu, pri hitrem posredovanju na mejah, pri napotitvi podporne skupine za upravljanje migracij, operaciji vračanja ali pri posredovanju za vračanje, in ki meni, da so mu bile zaradi teh ukrepov kršene temeljne pravice, ali katera koli stran, ki zastopa tako osebo, lahko pri [agenciji Frontex] vloži pisno pritožbo.

[…]

4. Uradnik za temeljne pravice je odgovoren za obravnavo pritožb, ki jih prejme [agencija Frontex], v skladu s pravico do dobrega upravljanja. V ta namen uradnik za temeljne pravice preuči dopustnost pritožbe, evidentira dopustne pritožbe, pošlje vse evidentirane pritožbe izvršnemu direktorju, pošlje pritožbe o članih skupin matični državi članici, obvesti ustrezen pristojni organ ali telo za temeljne pravice v posamezni državi članici ter evidentira in zagotavlja nadaljnje spremljanje, ki ga izvede [agencija Frontex] ali navedena država članica.

[…]

10. […]

Agencija [Frontex] zagotovi, da so informacije o možnosti in postopku za pritožbe zlahka dostopne tudi za ranljive osebe. Standardni pritožbeni obrazec je tekom vseh dejavnosti [agencije Frontex] na voljo na spletnem mestu [agencije Frontex] in v tiskani obliki, v jezikih, ki jih državljani tretjih držav razumejo ali za katere se upravičeno domneva, da jih razumejo. Uradnik za temeljne pravice obravnava tudi pritožbe, ki niso vložene na standardnem pritožbenem obrazcu.

[…]“

B. Direktiva 2008/115

21 Člen 6 Direktive 2008/115, naslovljen „Odločba o vrnitvi“, v odstavku 1 določa:

„Brez poseganja v izjeme iz odstavkov 2 do 5 države članice izdajo odločbo o vrnitvi vsakemu državljanu tretje države, ki nezakonito prebiva na njihovem ozemlju.“

22 Člen 8 te direktive, naslovljen „Odstranitev“, v odstavku 6 določa:

„Države članice zagotovijo učinkovit sistem za spremljanje prisilnega vračanja.“

23 Člen 12 navedene direktive, naslovljen „Oblika“, v odstavku 1 določa:

„Odločbe o vrnitvi […] se izdajo v pisni obliki ter navajajo dejanske in pravne razloge ter informacije o razpoložljivih pravnih sredstvih.“

C. Poslovnik Splošnega sodišča

24 V skladu s členom 76(f) Poslovnika Splošnega sodišča „[t]ožba […] vsebuje […] po potrebi dokaze in dokazne predloge“.

25 Člen 85 tega poslovnika določa:

„1. Dokazi se predložijo in dokazni predlogi podajo v okviru prve izmenjave vlog.

2. Glavne stranke lahko v utemeljitev svojih trditev dokaze predložijo ali dokazne predloge podajo še v repliki in dupliki, če upravičijo zamudo pri njihovi predložitvi oziroma podaji.

3. Izjemoma lahko glavne stranke predložijo dokaze ali podajo dokazne predloge še pred koncem ustnega dela postopka ali pred odločitvijo Splošnega sodišča, da bo odločilo brez ustnega dela postopka, če upravičijo zamudo pri njihovi predložitvi oziroma podaji.

4. Brez poseganja v poznejšo odločbo Splošnega sodišča glede dopustnosti predloženih dokazov ali podanih dokaznih predlogov na podlagi odstavkov 2 in 3 predsednik drugim strankam omogoči, da glede njih predstavijo stališče.“

II. Dejansko stanje

26 Ozadje spora je bilo opisano v točkah od 2 do 16 izpodbijane sodbe in ga je mogoče povzeti, kot sledi.

27 Pritožniki so družina sirskih državljanov, ki so prispeli na otok Milos (Grčija) 9. oktobra 2016 v okviru skupine beguncev. 14. oktobra 2016 so bili premeščeni v sprejemni in identifikacijski center v Grčiji, kjer so izrazili željo po vložitvi prošnje za mednarodno zaščito.

28 Pritožniki so bili nato 20. oktobra v okviru skupne operacije vračanja, ki jo je usklajevala agencija Frontex, premeščeni v Turčijo v začasni sprejemni center na jugovzhodu te države.

29 Turški organi so 2. novembra 2016 pritožnikom izdali dokumente za začasno zaščito in začasno dovoljenje za potovanje v Sanliurfo (Turčija). Pritožniki so se začasno nastanili v Saruju (Turčija), nato pa so se preselili v Erbil (Irak).

30 Pritožniki so 4. januarja 2017 vložili prvo pritožbo pri uradniku za temeljne pravice pri agenciji Frontex, v kateri so trdili, da so bili iz Grčije v Turčijo vrnjeni zaradi operacije vračanja, ki jo je vodila agencija Frontex. Vzporedno so pri Evropskem sodišču za človekove pravice vložili tožbo zoper Helensko republiko.

31 15. februarja 2017 je bilo odločeno, da je ta pritožba dopustna, zato je bila posredovana izvršnemu direktorju agencije Frontex in grškemu varuhu človekovih pravic, ki jo je posredoval grški policiji, o čemer so bili pritožniki obveščeni 7. junija istega leta.

32 Pritožniki so 17. julija 2018 pri uradniku za temeljne pravice vložili drugo pritožbo v zvezi z obravnavo njihove prve pritožbe, glede katere so jim bile 25. julija istega leta posredovane informacije. 9. avgusta 2018 je bilo odločeno, da je njihova druga pritožba dopustna, pri čemer je bila združena s prvo pritožbo.

33 Uradnik za temeljne pravice je 29. novembra 2018 pritožnike obvestil, da agencija Frontex še vedno čaka na rezultate notranje preiskave grških policijskih organov v zvezi s prvo pritožbo. 25. novembra 2019 jih je obvestil, da so ti organi navedeno preiskavo zaključili in da so odločili, da poročila v zvezi z njo zaradi zaupnosti ne bodo posredovali. 6. oktobra 2020 je pritožnikom posredoval svoje končno poročilo o pritožbah in zadevni pritožbeni postopek končal.

34 Pritožniki so z elektronskim sporočilom z dne 8. oktobra 2020, naslovljenim na uradnika za temeljne pravice, želeli izvedeti, zakaj v tem končnem poročilu nista bili obravnavani niti vloga agencije Frontex v operaciji vračanja niti druga pritožba. Uradnik za temeljne pravice je v odgovoru z dne 13. oktobra 2020 navedel, da je agencija Frontex izpolnila svoje obveznosti v zvezi z obravnavo njihovih pritožb.

35 Pritožniki, to je družina, sestavljena iz dveh staršev in štirih otrok kurdskega porekla, so v pritožbi navedli, da so pred Splošnim sodiščem pojasnili, da je Evropsko sodišče za človekove pravice v okviru tožbe, vložene pri njem zoper Helensko republiko, 19. februarja 2023 odobrilo izjavo o sporazumni rešitvi, ki so jo podpisale stranke. Na obravnavi pred Sodiščem so pojasnili, da se je v skladu s to izjavo Helenska republika strinjala, da plača 12.500 EUR za premoženjsko in nepremoženjsko škodo za vsakega pritožnika, kar skupaj znaša 75.000 EUR, ter 1500 EUR za stroške in izdatke.

III. Tožba pred Splošnim sodiščem in izpodbijana sodba

36 Pritožniki so s tožbo, ki je bila v sodnem tajništvu Splošnega sodišča vložena 20. septembra 2021, vložili odškodninsko tožbo, s katero so predlagali povrnitev premoženjske in nepremoženjske škode, ki naj bi jo utrpeli zaradi domnevno nezakonitega ravnanja agencije Frontex pred sporno operacijo vračanja, med njo in po njej ter ki jo ocenjujejo na 96.212,55 EUR za premoženjsko škodo in 40.000 EUR za nepremoženjsko škodo, kar se poveča za obresti.

37 Splošno sodišče je v izpodbijani sodbi v zvezi z dopustnostjo nekaterih dokumentov, ki so jih predložili pritožniki, prvič, v točkah od 43 do 46 te sodbe menilo, da so priloge C.1 in od C.3 do C.6 k repliki nedopustne, ker so bile neupravičeno predložene prepozno. Drugič in iz istega razloga, v točkah od 49 do 51 navedene sodbe je zavrnilo listino E.1, ki so jo pritožniki predložili 7. marca 2023, to je dva dni pred obravnavo.

38 Kar zadeva vsebino, je Splošno sodišče, potem ko je v točki 53 izpodbijane sodbe ugotovilo, da so pogoji za nastanek nepogodbene odgovornosti Unije na podlagi člena 340, drugi odstavek, PDEU kumulativni, v točki 55 te sodbe odločilo, da najprej preuči pogoj, da mora obstajati vzročna zveza med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in zatrjevano škodo.

39 V zvezi s tem je v točki 56 izpodbijane sodbe menilo, da mora zatrjevana škoda dovolj neposredno izhajati iz očitanega ravnanja, ki mora biti odločilni razlog zanjo, in da ne obstaja obveznost nadomestitve vseh, tudi oddaljenih škodljivih posledic nezakonitega položaja.

40 Najprej, v točki 61 izpodbijane sodbe je razsodilo, da stroški, ki so pritožnikom nastali za to, da so prišli v Grčijo, ne morejo neposredno izhajati iz ravnanja, ki se očita agenciji Frontex, saj so nastali pred sporno operacijo vračanja.

41 Dalje, Splošno sodišče je v točki 62 izpodbijane sodbe menilo, da trditve pritožnikov v zvezi z obstojem vzročne zveze med kršitvami, ki jih očitajo agenciji Frontex, kar zadeva obveznosti glede varstva temeljnih pravic v okviru te operacije, in drugimi zatrjevanimi vrstami škode temeljijo na napačni premisi, to je, da brez teh kršitev ne bi bili odstranjeni v Turčijo in bi v Grčiji dobili mednarodno zaščito ter torej materialno pomoč, do katere naj bi bili upravičeni, zaradi česar naj jim ne bi bilo treba utrpeti zadevne škode.

42 V zvezi s tem je Splošno sodišče v točkah 64 in 65 izpodbijane sodbe menilo, da je bila v skladu s členom 27(1)(a) in (b) in členom 28(1) Uredbe 2016/1624, členom 6(1) Direktive 2008/115 ter členom 2(f) in členi 4, 6, 8 in 31 Direktive 2013/32/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 26. junija 2013 o skupnih postopkih za priznanje ali odvzem mednarodne zaščite (UL 2013, L 180, str. 60) naloga agencije Frontex v okviru sporne operacije vračanja zgolj zagotavljanje tehnične in operativne podpore državam članicam, ne pa preučitev utemeljenosti odločb o vrnitvi oseb, vključenih v to operacijo, saj je za te odločbe in odločbe o priznanju mednarodne zaščite potrebna presoja, ki je v izključni pristojnosti držav članic.

43 V nadaljevanju je Splošno sodišče v točki 66 izpodbijane sodbe razsodilo, da neposredna vzročna zveza ni dokazana, kar zadeva na eni strani premoženjsko škodo, povezano s stroški, nastalimi pritožnikom v Turčiji in Iraku, ter na drugi strani nepremoženjsko škodo, in sicer zlasti zaradi občutka tesnobe, povezanega s povratnim letom v Turčijo, to je letom, za katerega je poleg tega menilo, da je zanj v skladu s členom 42(1) in (2) Uredbe 2016/1624 načeloma v celoti odgovorna država članica gostiteljica.

44 Poleg tega je Splošno sodišče, ker je menilo, da bi morala zatrjevana škoda nastati neposredno zaradi zatrjevane nezakonitosti, ne pa zaradi pritožnikove odločitve o njegovem odzivu na domnevno nezakoniti akt, v točkah od 67 do 69 izpodbijane sodbe razsodilo, da je zatrjevana premoženjska in nepremoženjska škoda, povezana s stroški najema in opremljanja stanovanja v Saruju, stroški za pot v Irak, različnimi stroški, nastalimi od nastanitve v tej državi, ter občutkom strahu in trpljenja, povezanim s težavnim potovanjem v to državo, nastala zaradi lastnih odločitev pritožnikov.

45 V zvezi s tem je v točki 68 izpodbijane sodbe v bistvu menilo, da po eni strani iz spisa izhaja, da je bila nastanitev pritožnikov v Saruju posledica njihove odločitve, da ne bodo ravnali v skladu z navodili iz začasnega dovoljenja za potovanje, ki so jim ga izdali turški organi, in da je po drugi strani iz njihovih pisanj razvidno, da so v Irak pobegnili iz strahu, da jih bodo ti organi vrnili v Sirijo, ker niso ravnali v skladu s temi navodili.

46 Nazadnje, Splošno sodišče je v točki 70 izpodbijane sodbe menilo, da če zastopanje s strani odvetnika ali svetovalca v okviru predhodnega postopka ni obvezno, ni vzročne zveze med stroški tega zastopanja in ravnanjem, ki ga je mogoče očitati zadevni instituciji ali organu. V teh okoliščinah je razsodilo, da zatrjevane premoženjske škode, povezane s stroški pravne pomoči, ki so za pritožnike nastali v okviru pritožb, vloženih pri agenciji Frontex, ni mogoče pripisati neposredno tej agenciji.

47 Skratka, Splošno sodišče je razsodilo, da pritožniki niso dokazali obstoja dovolj neposredne vzročne zveze med dejstvi, očitanimi agenciji Frontex, in zatrjevano škodo, zato je odškodninsko tožbo v celoti zavrnilo.

IV. Predlogi strank v pritožbenem postopku

48 Pritožniki s pritožbo Sodišču predlagajo, naj:

– izpodbijano sodbo razveljavi in, primarno, zadevo vrne v razsojanje Splošnemu sodišču;

– podredno, tožbene razloge, navedene v njihovi tožbi na prvi stopnji, razglasi za utemeljene;

– agenciji Frontex naloži plačilo stroškov postopka na prvi stopnji in pritožbenega postopka, skupaj z obrestmi.

49 Agencija Frontex Sodišču predlaga, naj:

– pritožbo zavrne in

– pritožnikom naloži plačilo stroškov postopka na prvi stopnji in pritožbenega postopka.

V. Pritožba

50 Pritožniki v utemeljitev pritožbe navajajo štiri pritožbene razloge.

51 Prvi pritožbeni razlog, ki večinoma zadeva točke od 62 do 66 izpodbijane sodbe, se v bistvu nanaša na napake Splošnega sodišča pri uporabi prava, ker je to ugotovilo neobstoj vzročne zveze med ravnanjem, očitanim agenciji Frontex, in zatrjevano škodo zaradi vključitve pritožnikov v sporno operacijo vračanja. Ta pritožbeni razlog ima v bistvu tri dele.

52 Drugi pritožbeni razlog, ki prav tako zadeva točke od 62 do 66 izpodbijane sodbe, se v bistvu nanaša na napake Splošnega sodišča pri uporabi prava, ker je to ugotovilo neobstoj vzročne zveze med ravnanjem agencije Frontex in zatrjevano nepremoženjsko škodo zaradi kršitev temeljnih pravic, do katerih naj bi prišlo med povratnim letom v Turčijo. Ta pritožbeni razlog ima v bistvu dva dela.

53 Tretji pritožbeni razlog, ki ima dva dela in zadeva točke od 67 do 71 izpodbijane sodbe, se nanaša na napake, ki naj bi jih pri uporabi prava storilo Splošno sodišče, ker je menilo, da je bila vzročna zveza, ki se zahteva med ravnanji in opustitvami, ki se očitajo agenciji Frontex, ter nekaterimi oblikami zatrjevane škode, prekinjena zaradi lastnih odločitev pritožnikov.

54 Nazadnje, četrti pritožbeni razlog, ki zadeva točke od 44 do 46 izpodbijane sodbe, se nanaša na napake pri uporabi prava, ki naj bi jih storilo Splošno sodišče, ker je menilo, da so različne listine, ki so jih pritožniki predložili v podporo odškodninski tožbi, nedopustne.

A. Drugi in tretji del prvega pritožbenega razloga

1. Trditve strank

55 Pritožniki z drugim in tretjim delom prvega pritožbenega razloga, ki ju je treba preučiti na prvem mestu skupaj, v bistvu trdijo, da je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo, ker se ni pred preučitvijo obstoja vzročne zveze izreklo o osmih tožbenih razlogih, s katerimi so pritožniki dokazovali obstoj nepravilnosti, ki naj bi jih storila agencija Frontex, še zlasti o osmem od teh tožbenih razlogov, ki se je nanašal na preučitev njihovih pritožb s strani te agencije. Pritožniki trdijo, da je ta opustitev vplivala na izrek izpodbijane sodbe, saj bi moralo Splošno sodišče, če bi navedene tožbene razloge preučilo, nujno presoditi ravnanja in opustitve agencije Frontex, na katere so se ti tožbeni razlogi nanašali, na podlagi česar bi ugotovilo, da so pogoji za nastanek nepogodbene odgovornosti te agencije izpolnjeni.

56 Agencija Frontex meni, da je prvi pritožbeni razlog v celoti nedopusten, saj naj pritožniki ne bi dovolj natančno opredelili obrazložitve izpodbijane sodbe, na katero se nanaša. Poleg tega naj bi bila drugi in tretji del tega pritožbenega razloga brezpredmetna in vsekakor neutemeljena, saj Splošnemu sodišču, če ugotovi, da eden od treh pogojev za nastanek nepogodbene odgovornosti Unije ni izpolnjen, ni treba presojati preostalih dveh pogojev.

2. Presoja Sodišča

57 Na prvem mestu, kar zadeva nedopustnost prvega pritožbenega razloga, na katero se sklicuje agencija Frontex, ker naj pritožniki ne bi dovolj natančno opredelili delov obrazložitve izpodbijane sodbe, na katere se nanašajo različni deli tega pritožbenega razloga, iz člena 256(1), drugi pododstavek, PDEU, člena 58, prvi odstavek, Statuta Sodišča Evropske unije ter člena 168(1)(d) in člena 169(2) Poslovnika Sodišča izhaja, da je treba v pritožbi jasno navesti izpodbijane dele odločbe, katere razveljavitev se predlaga, in pravne trditve, ki posebej utemeljujejo ta predlog,

sicer pritožba oziroma zadevni razlog nista dopustna (glej sklep z dne 26. aprila 1993, Kupka-Floridi/ESO, C-244/92 P, EU:C:1993:152, točki 8 in 9, ter sodbi z dne 3. septembra 2015, Inuit Tapiriit Kanatami in drugi/Komisija, C-398/13 P, EU:C:2015:535, točka 53 in navedena sodna praksa, in z dne 15. julija 2021, Deutsche Lufthansa/Komisija, C-453/19 P, EU:C:2021:608, točka 95).

58 V obravnavani zadevi zadostuje ugotovitev, da so trditve, ki so jih navedli pritožniki v okviru drugega in tretjega dela prvega pritožbenega razloga, kot celota dovolj jasne, da je mogoče z zahtevano natančnostjo opredeliti grajane elemente izpodbijane sodbe in pravne trditve, s katerimi je ta graja utemeljena, ter da torej Sodišče lahko opravi nadzor nad zakonitostjo.

59 Na drugem mestu, kar zadeva vsebinsko preučitev drugega in tretjega dela prvega pritožbenega razloga, je treba uvodoma opozoriti, da člen 60(3) Uredbe 2016/1624 – podobno kot člen 340, drugi odstavek, PDEU, katerega udejanjenje je – določa, da agencija Frontex v primeru nepogodbene odgovornosti nadomesti kakršno koli škodo, ki so jo povzročile njene službe ali njeno osebje pri opravljanju svojih dolžnosti, in sicer v skladu s splošnimi načeli, ki so skupna zakonodajam držav članic. Zato je mogoče v obravnavani zadevi upoštevati sodno prakso Sodišča v zvezi s to določbo Pogodbe DEU.

60 V skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča je nastanek nepogodbene odgovornosti Unije na podlagi člena 340, drugi odstavek, PDEU odvisen od izpolnitve več pogojev, in sicer mora obstajati dovolj resna kršitev pravnega pravila, katerega cilj je podeliti pravice posameznikom, škoda mora biti dejanska, med kršitvijo obveznosti, ki je naložena avtorju akta, in škodo, ki je nastala oškodovancu, pa mora obstajati neposredna vzročna zveza (sodbi z dne 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur in Factortame, C-46/93 in C-48/93, EU:C:1996:79, točka 51, ter z dne 5. marca 2024, Kočner/Europol, C-755/21 P, EU:C:2024:202, točka 117 in navedena sodna praksa).

61 Iz te sodne prakse tudi izhaja, da je treba tožbo v celoti zavrniti, če eden od teh pogojev ni izpolnjen, ne da bi bilo treba preučiti druge pogoje za nastanek nepogodbene odgovornosti Unije, in da sodišču Unije navedenih pogojev ni treba preučiti v določenem vrstnem redu (sodba z dne 21. decembra 2023, United Parcel Service/Komisija, C-297/22 P, EU:C:2023:1027, točka 61 in navedena sodna praksa).

62 Torej Splošno sodišče načeloma s tem, da se je po eni strani odločilo na prvem mestu preučiti pogoj v zvezi z obstojem vzročne zveze, ne da bi predhodno preučilo osem tožbenih razlogov, s katerimi so pritožniki dokazovali obstoj nepravilnosti, ki naj bi jih storila agencija Frontex, ni storilo napake. Ker je po drugi strani med to preučitvijo ugotovilo, da ta pogoj ni izpolnjen, mu ni bilo treba poleg tega preučiti še drugih dveh pogojev za nastanek nepogodbene odgovornosti agencije Frontex, še zlasti tistega v zvezi z nezakonitostjo njenega ravnanja, zatrjevano v osmih tožbenih razlogih, za katere pritožniki Splošnemu sodišču očitajo, da jih ni preučilo.

63 Drugi in tretji del prvega pritožbenega razloga sta zato neutemeljena.

B. Prvi del prvega pritožbenega razloga in prvi del drugega pritožbenega razloga

64 Prvi del prvega pritožbenega razloga se v bistvu nanaša na kršitev, na eni strani, člena 14(2), člena 27(1), člena 28(1) in člena 34, od (1) do (3), Uredbe 2016/1624 ter, na drugi strani, člena 5(1) te uredbe, ker je Splošno sodišče ugotovilo neobstoj vzročne zveze med ravnanjem,

očitanim agenciji Frontex, in zatrjevano škodo zaradi vključitve pritožnikov v sporno operacijo vračanja, saj naj bi bila ta vključitev po njihovih trditvah nezakonita, ker v zvezi z njimi niso bile izdane odločbe o vrnitvi.

65 Prvi del drugega pritožbenega razloga temelji na kršitvi istih določb, na katere se nanaša prvi del prvega pritožbenega razloga, in sicer zaradi ugotovitve Splošnega sodišča, da ne obstaja vzročna zveza med ravnanjem, očitanim agenciji Frontex, in zatrjevano škodo zaradi kršitev njihovih temeljnih pravic, do katerih naj bi prišlo med povratnim letom v Turčijo v okviru sporne operacije vračanja. Poleg tega je v tem delu drugega pritožbenega razloga ponovljen očitek iz prvega dela prvega pritožbenega razloga.

66 Ker se prvi del prvega pritožbenega razloga in prvi del drugega pritožbenega razloga v bistvu nanašata na kršitev istih določb in se z njima izpodbija ista presoja Splošnega sodišča, to je tista iz točk od 62 do 66 izpodbijane sodbe, ju je treba preučiti skupaj.

1. Trditve strank

67 Prvi del prvega pritožbenega razloga, v okviru katerega pritožniki trdijo, da je bila njihova odstranitev v Turčijo nezakonita, ker grški organi v zvezi z njimi niso sprejeli nikakršne odločbe o vrnitvi, vsebuje dva očitka.

68 S prvim očitkom pritožniki Splošnemu sodišču v bistvu očitajo, da je implicitno razsodilo, da agencija Frontex ni bila dolžna preveriti obstoja take odločbe.

69 Pri tem trdijo, da po eni strani iz člena 2, točki 13 in 14, Uredbe 2016/1624 izhaja, da morajo nacionalni organi, preden je mogoče državljana tretje države v okviru operacije vračanja zakonito odstraniti z njihovega ozemlja, sprejeti odločbo o vrnitvi v pisni obliki, ter da po drugi strani iz člena 14(2), člena 27(1) in člena 34, od (1) do (3), te uredbe izhaja, da se mora agencija Frontex prepričati, da osebe niso vključene v operacijo vračanja, ki jo usklajuje, če v zvezi z njimi ni bila izdana taka odločba.

70 Zato naj bi se Splošno sodišče napačno oprlo na prepoved agenciji Frontex, da obravnava utemeljenost odločbe o vrnitvi, določeno v členu 28(1) Uredbe 2016/1624, na podlagi česar jo je razbremenilo vsakršne obveznosti v zvezi s tem.

71 Z drugim očitkom pritožniki v bistvu trdijo, da je Splošno sodišče kršilo člen 5(1) Uredbe 2016/1624, s katerim naj bi bila vzpostavljena solidarna odgovornost agencije Frontex in zadevne države članice za škodo, ki jo utrpijo osebe, vključene v skupno operacijo vračanja, zaradi kršitev temeljnih pravic, storjenih v okviru te operacije.

72 Nazadnje, s prvim delom drugega pritožbenega razloga pritožniki v bistvu trdijo, da bi Splošno sodišče, če bi upoštevalo obveznost agencije Frontex, da preveri, ali je bila v zvezi z njimi dejansko izdana odločba o vrnitvi, moralo ugotoviti obstoj vzročne zveze med ravnanjem, očitanim agenciji Frontex, in nezakonito obravnavo, za katero trdijo, da so je bili deležni med povratnim letom, saj bi morala agencija Frontex, če bi to obveznost spoštovala, preprečiti njihovo nezakonito odstranitev. Poleg tega ponavljajo trditve o obstoju solidarne odgovornosti.

73 Agencija Frontex primarno trdi, da prvi del prvega pritožbenega razloga in prvi del drugega pritožbenega razloga nista dopustna. Prvič, temeljila naj bi na izpodbijanju ugotovitve Splošnega sodišča o obstoju odločbe o vrnitvi. Drugič, očitek glede obstoja solidarne odgovornosti agencije

Frontex in Helenske republike, naveden v okviru teh dveh očitkov, naj bi bil nov, saj naj se na obstoj take odgovornosti pred Splošnim sodiščem ne bi sklicevalo. Tretjič, pritožniki naj ne bi dovolj natančno opredelili obrazložitve izpodbijane sodbe, na katero se nanašata navedena dela.

74 Agencija Frontex podredno izpodbija utemeljenost teh delov.

75 Poleg tega, da naj Splošno sodišče v nasprotju s trditvijo pritožnikov njihove tožbe ne bi napačno opredelilo kot tožbe, s katero se izpodbijajo odločbe grških organov, da jim ne priznajo mednarodne zaščite in da odredijo njihovo vrnitev, agencija Frontex meni, najprej, da se pritožniki opirajo na napačno razlago določb Uredbe 2016/1624, na katere se sklicujejo, ki naj bi bila v nasprotju z načelom lojalnega sodelovanja in načelom prenosa pristojnosti, določenima v členu 4(3) oziroma členu 5(1) in (2) PEU.

76 Po eni strani naj bi namreč načelo lojalnega sodelovanja pomenilo, da mora imeti agencija Frontex možnost na podlagi popolnega zaupanja predpostaviti točnost dokumentov, ki jih predložijo nacionalni organi – v obravnavani zadevi seznama oseb, vključenih v sporno operacijo vračanja – kar naj bi povzročilo domnevo zakonitosti, katere posledica je obveznost, da se ti dokumenti priznajo kot pravno veljavni. Agencija Frontex naj bi lahko o tej domnevi podvomila le v položajih, v katerih je seznanjena z dovolj objektivnimi in eksplicitnimi dejanskimi okoliščinami, ki kažejo na možnost, da so dokumenti, ki jih predložijo nacionalni organi, napačni, zaradi česar naj bi nastala obveznost preverjanja. Pritožniki pa naj pred Splošnim sodiščem ne bi zatrjevali, da so v obravnavani zadevi obstajale take dejanske okoliščine.

77 Po drugi strani agencija Frontex v bistvu trdi, da ji načelo prenosa pristojnosti nalaga spoštovanje izključne pristojnosti držav članic v zvezi z morebitnim priznanjem mednarodne zaščite in sprejetjem odločb o vrnitvi.

78 Dalje, agencija Frontex trdi, da ji z določbami Listine ne more biti podeljena nikakršna pristojnost, ki je ne bi imela v skladu z drugimi določbami prava Unije.

79 Nazadnje, kar zadeva obstoj solidarne odgovornosti za nadomestitev škode, agencija Frontex meni, po eni strani, da obstoj take odgovornosti še ne pomeni, da pritožnikom ni treba dokazati zlasti obstoja neposredne vzročne zveze, pri čemer naj ne bi bili uspešni. Po drugi strani, obstoj solidarne odgovornosti agencije Frontex naj bi predpostavljal obstoj odgovornosti grških organov v skladu z grškim pravom, kar naj bi pomenilo, da mora Splošno sodišče podati presojo, ki spada na področje uporabe nacionalnega prava, to pa naj ne bi bilo v njegovi pristojnosti. Torej naj dejstvo, da presoja v zvezi s tem ni bila podana, ne bi moglo pomeniti kršitve prava Unije.

2. Presoja Sodišča

a) Dopustnost prvega in drugega očitka iz prvega dela prvega pritožbenega razloga in prvega dela drugega pritožbenega razloga

80 Na prvem mestu, agencija Frontex se sklicuje na nedopustnost prvega dela prvega pritožbenega razloga v celoti in prvega dela drugega pritožbenega razloga, ker naj bi pritožniki s tema deloma izpodbijali dejansko ugotovitev Splošnega sodišča, to je obstoj odločbe o vrnitvi, ki so jo v zvezi z njimi sprejeli grški organi.

81 V zvezi s tem zadostuje navesti, da ta trditev temelji na napačnem razumevanju izpodbijane sodbe. V njej je Splošno sodišče pri presoji nepogodbene odgovornosti agencije Frontex namreč preučilo zgolj pogoj glede obstoja vzročne zveze med očitanim ravnanjem in zatrjevano škodo, ne da bi odločilo o vprašanju, ali je bila v zvezi s pritožniki izdana odločba o vrnitvi.

82 Na drugem mestu, kar zadeva drugi očitek iz prvega dela prvega pritožbenega razloga, ki je poleg tega ponovljen zlasti v okviru prvega dela drugega pritožbenega razloga in se nanaša na obstoj solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike, agencija Frontex izpodbija njegovo dopustnost, ker naj bi bil nov. Vendar pritožniki trdijo, da so pred Splošnim sodiščem uveljavljali tožbeni razlog v zvezi s tako solidarno odgovornostjo, in glede tega napotujejo na točki 5 in 13 tožbe na prvi stopnji. K temu z vsebinskega vidika dodajajo, da dejstvo, da je v nastanek škode vpleten več kot en akter, ene ali druge stranke ne izvzema iz odgovornosti za njena dejanja in da ni treba vedeti, ali je Helenska republika spoštovala svoje obveznosti.

83 V skladu s členom 170(1) Poslovnika Sodišča s pritožbo ni mogoče spreminjati predmeta spora pred Splošnim sodiščem. Pristojnost Sodišča je tako v okviru pritožbe omejena na presojo pravne rešitve, podane glede razlogov in trditev, o katerih se je razpravljalo na prvi stopnji. Stranka torej pred Sodiščem ne more prvič navesti razloga, ki ga ni navedla pred Splošnim sodiščem, saj bi ji to omogočalo, da Sodišču, katerega pristojnost glede pritožb je omejena, predloži spor, katerega predmet je širši od tistega, o katerem je odločalo Splošno sodišče (sodba z dne 6. oktobra 2021, Sigma Alimentos Exterior/Komisija, C-50/19 P, EU:C:2021:792, točka 38 in navedena sodna praksa).

84 V obravnavani zadevi je treba ugotoviti, da so pritožniki v točkah tožbe na prvi stopnji, na kateri se sklicujejo, trdili, da obstaja možnost, da se vzporedno z odgovornostjo držav članic za dejanja, ki jih stori njihovo osebje, ugotovi odgovornost agencije Frontex za dejanja, ki jih stori njeno osebje.

85 V zvezi s tem je treba opozoriti, da solidarna odgovornost načeloma pomeni, da je, kadar je oškodovani tretji osebi povzročena škoda zaradi skupnega krivdnega ravnanja več oseb, načeloma vsaka od teh oseb dolžna povrniti škodo v celoti, saj ima oškodovana tretja oseba pravico od vsake od njih zahtevati povrnitev celotne škode, dokler ta ni v celoti povrnjena, pri čemer lahko odgovorna oseba, ki je v celoti povrnila nastalo škodo, vloži regresni zahtevek zoper katero koli drugo soodgovorno osebo glede na njuno sorazmerno odgovornost za škodo. Taka ureditev solidarne odgovornosti pomeni odstopanje od splošnih načel nepogodbene odgovornosti Unije (glej v tem smislu sodbo z dne 5. marca 2024, Kočner/Europol, C-755/21 P, EU:C:2024:202, točki 62 in 64).

86 Vendar je treba po eni strani ugotoviti, da pritožniki v točkah tožbe pred Splošnim sodiščem, s sklicevanjem na kateri izpodbijajo novost očitka v zvezi z obstojem solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike, niso zatrjevali obstoja take odgovornosti, ki bi za agencijo Frontex povzročila obveznost, da v celoti povrne škodo zaradi škodljivih posledic skupnega krivdnega ravnanja svojega osebja in osebja Helenske republike, ne glede na konkretne posledice napak vsake od teh skupin osebja. Pritožniki so namreč zgolj trdili, da je odgovornost agencije Frontex nastala zaradi škode, ki jo je povzročilo krivdno ravnanje njenih služb ali osebja, vzporedno z odgovornostjo Helenske republike za škodo, ki jo je s krivdnim ravnanjem povzročilo njeno osebje, ter da je zato pomembno razlikovati med dolžnostmi in obveznostmi agencije Frontex ter dolžnostmi in obveznostmi države članice, pri čemer so – podobno kot tudi v okviru pritožbe – poudarili, da je mogoče odgovornost agencije Frontex uveljavljati neodvisno od odgovora na vprašanje, ali je navedena država članica spoštovala svoje obveznosti ali ne.

87 Po drugi strani, čeprav lahko pritožnik vloži pritožbo, v kateri se pred Sodiščem sklicuje na razloge, s katerimi izpodbija utemeljenost pravnih preudarkov, ki izhajajo iz same izpodbijane sodbe, v smislu, da pomenijo razloge, na katere je Splošno sodišče oprlo nekatere svoje presoje, ne glede na trditve, ki so jih pred njim navedle stranke (glej v tem smislu sodbi z dne 29. novembra 2007, Stadtwerke Schwäbisch Hall in drugi/Komisija, C-176/06 P, EU:C:2007:730, točka 17, in z dne 3. julija 2025, Parlament/TC, C-529/23 P, EU:C:2025:521, točka 82), je treba ugotoviti, da v obravnavani zadevi izpodbijana sodba ne vsebuje nobenega odlomka v zvezi z obstojem morebitne solidarne odgovornosti agencije Frontex. Poleg tega je izključeno, da je Splošno sodišče to vprašanje obravnavalo implicitno. To se namreč nanaša na določitev škode, katere povrnitev je mogoče zahtevati od osebe, ki je bila predhodno prepoznana kot sopovzročitelj te škode. To vprašanje torej ni povezano s preučitvijo pogoja v zvezi z obstojem vzročne zveze med očitano napako in zatrjevano škodo, na katero se je Splošno sodišče omejilo v izpodbijani sodbi.

88 Torej je drugi očitek iz prvega dela prvega pritožbenega razloga, ki se nanaša na obstoj solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike ter ki je bil poleg tega ponovljen v okviru prvega dela drugega pritožbenega razloga, nedopusten.

89 Na tretjem in zadnjem mestu, kar zadeva nedopustnost navedenih delov obravnavanih pritožbenih razlogov, ki jo zatrjuje agencija Frontex, ker naj ne bi bila dovolj natančno opredeljena obrazložitev izpodbijane sodbe, na katero se nanaša ta del, jo je treba zavrniti iz istih razlogov, kot so bili navedeni v točki 58 te sodbe.

b) Utemeljenost prvega očitka iz prvega dela prvega pritožbenega razloga in prvega dela drugega pritožbenega razloga

90 S prvim očitkom iz prvega dela prvega pritožbenega razloga in prvim delom drugega pritožbenega razloga pritožniki v bistvu trdijo, da je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo, ker ni upoštevalo obveznosti, naložene agenciji Frontex z Uredbo 2016/1624, da se prepriča, da je bila za vsako osebo, vključeno v operacijo vračanja, ki jo usklajuje, izdana odločba o vrnitvi v pisni obliki, čeprav so trdili, da v zvezi z njimi taka odločba ni bila izdana. Na podlagi tega sklepajo, da bi moralo Splošno sodišče, če te napake ne bi storilo, ugotoviti obstoj vzročne zveze med ravnanjem agencije Frontex in škodo, za katero trdijo, da so jo utrpeli, zlasti zaradi poteka povratnega leta v Turčijo.

91 Pritožniki so pred Splošnim sodiščem agenciji Frontex očitali, da je usklajevala skupno operacijo vračanja, v okviru katere naj bi bilo kršenih več njihovih temeljnih pravic, zaradi česar naj bi utrpeli različne vrste premoženjske in nepremoženjske škode, katere povrnitev zahtevajo od te agencije.

92 Kar zadeva vključitev pritožnikov v to operacijo, je Splošno sodišče v točkah 64 in 65 izpodbijane sodbe ugotovilo, po eni strani, da je s členom 2(f) in členi 4, 6, 8 in 31 Direktive 2013/32 ter členom 6(1) Direktive 2008/115 državam članicam podeljena izključna pristojnost za preučitev prošenj za mednarodno zaščito oziroma utemeljenosti odločb o vrnitvi ter, po drugi strani, da je v skladu s členom 27(1)(a) in (b) ter členom 28(1) Uredbe 2016/1624 naloga agencije Frontex zgolj zagotavljanje tehnične in operativne podpore državam članicam, ne da bi pri tem obravnavala utemeljenost odločb o vrnitvi. Na podlagi tega je v točki 66 izpodbijane sodbe ugotovilo, da glede na to, da so tako za obravnavo prošenj za mednarodno zaščito kot tudi za presojo utemeljenosti odločb o vrnitvi pristojne države članice, ne pa agencija Frontex, ni mogoče dokazati neposredne vzročne zveze med ravnanjem, očitanim tej agenciji, ter zatrjevano

premoženjsko škodo, povezano s stroški, ki so za pritožnike nastali v Turčiji in Iraku, in zatrjevano nepremoženjsko škodo, nastalo zlasti zaradi občutka tesnobe, povezanega s povratnim letom v Turčijo.

93 S tem je Splošno sodišče torej izključilo obstoj vzročne zveze med ravnanjem, očitanim agenciji Frontex, in zadevnima vrstama škode, ne da bi pred tem odločilo o vprašanju, ali je bila v zvezi s pritožniki izdana odločba o vrnitvi, saj je menilo, da to vprašanje, ker agencija Frontex ni pristojna za presojo utemeljenosti take odločbe, ni upoštevno.

94 Vendar pritožniki v bistvu trdijo, da je bilo pri navedenih preudarkih napačno uporabljeno pravo, saj se z njimi ne upoštevajo lastne obveznosti agencije Frontex glede varstva temeljnih pravic, še zlasti glede spoštovanja načela nevračanja, v skladu s katerim naj bi se morala ta agencija prepričati, da je bila v zvezi z osebami, vključenimi v skupno operacijo vračanja, ki jo usklajuje, izdana odločba o vrnitvi.

95 V zvezi s tem se v skladu s členom 51(1) Listine njene določbe uporabljajo za institucije, organe, urade in agencije Unije ob spoštovanju načela subsidiarnosti ter za države članice, ko izvajajo pravo Unije, tako da spoštujejo pravice, upoštevajo načela in spodbujajo njihovo uporabo v skladu s svojimi pristojnostmi in ob spoštovanju meja pristojnosti Unije, ki so ji dodeljene v Pogodbah.

96 Odstavka 1 in 2 člena 34 Uredbe 2016/1624 odražata te obveznosti, kar zadeva agencijo Frontex in nacionalne organe držav članic, odgovorne za upravljanje meja, ki v skladu s členom 3 te uredbe skupaj sestavljajo evropsko mejno in obalno stražo, ki ji je z navedenima odstavkoma naloženo, da pri opravljanju svojih nalog iz te uredbe zagotovi varstvo temeljnih pravic, zlasti spoštovanje načela nevračanja. V ta namen drugi pododstavek navedenega odstavka 1 določa, da mora agencija Frontex pripraviti, nadalje razviti in izvajati strategijo za temeljne pravice, vključno z učinkovitim mehanizmom za spremljanje spoštovanja temeljnih pravic pri vseh njenih dejavnostih.

97 Ta obveznost, da se v skladu z Uredbo 2016/1624 zagotovi varstvo temeljnih pravic pri izvajanju nalog evropske mejne in obalne straže, ki je naložena zlasti agenciji Frontex, je v zvezi s to agencijo tudi udejanjena z različnimi določbami navedene uredbe.

98 Tako člen 16(2) in (3) Uredbe 2016/1624 določa, da izvršni direktor za vsako skupno operacijo na zunanjih mejah pripravi operativni načrt, o katerem sprejme dogovor z državo članico gostiteljico v sodelovanju s sodelujočimi državami članicami, ki je za vse stranke, ki v tej operaciji sodelujejo, zavezujoč. Ta načrt zajema organizacijske in postopkovne vidike te operacije, ki se štejejo za potrebne pri njenem izvajanju, med katerimi je tudi opis nalog in odgovornosti glede spoštovanja temeljnih pravic. V skladu s členom 22(1) in (3)(b) te uredbe agencija Frontex zagotovi pravilno izvajanje operativnega načrta, predvsem prek uradnikov za usklajevanje, ki jih imenuje njen izvršni direktor in ki delujejo pri vseh vidikih napotitve evropskih skupin mejne in obalne straže, zlasti s spremljanjem pravilnega izvajanja operativnega načrta, kar zadeva varstvo temeljnih pravic.

99 Kar natančneje zadeva vračanje, člen 27(1) in (2) Uredbe 2016/1624 med drugim določa, da agencija Frontex v skladu s temeljnimi pravicami in splošnimi načeli prava Unije in mednarodnega prava, vključno z zaščito beguncev in varstvom pravic otrok, na tehnični in operativni ravni usklajuje dejavnosti držav članic v zvezi z vračanjem ter zagotavlja tehnično in operativno pomoč

državam članicam, katerih sistemi vračanja se soočajo s posebnimi „izzivi“, to je pomoč, ki vključuje svetovanje v zvezi z izvajanjem in upravljanjem postopkov vračanja v skladu z Direktivo 2008/115.

100 Kar še natančneje zadeva operacije vračanja, ki so v skladu s členom 2, točki 12 in 14, Uredbe 2016/1624 operacije vračanja, ki jih usklajuje agencija Frontex in ki se nanašajo na vračanje oseb v postopku vračanja v skladu z Direktivo 2008/115, člen 28(1) te uredbe določa, da agencija Frontex v skladu s to direktivo zagotovi potrebno pomoč in na zahtevo ene ali več sodelujočih držav članic uskladi ali organizira operacije vračanja.

101 Kot je ugotovila generalna pravobranilka v točki 77 sklepnih predlogov, je iz vseh določb, navedenih v točkah 96 in od 98 do 100 te sodbe, razvidno, da se lahko skupne operacije vračanja, ki jih usklajuje agencija Frontex, nanašajo le na osebe, za katere so bile izdane individualne izvršljive odločbe o vrnitvi, v zvezi s katerimi je v členu 12(1) Direktive 2008/115 pojasnjeno, da morajo biti izdane v pisni obliki.

102 Torej mora agencija Frontex ob upoštevanju posebnih obveznosti, ki so ji naložene z Uredbo 2016/1624 v okviru usklajevanja skupnih operacij vračanja, preveriti, da take odločbe obstajajo za vse osebe, ki jih namerava država članica vključiti v take operacije, da se tako zagotovi, da se pri teh operacijah spoštujejo zahteve, ki izhajajo iz te uredbe, in temeljne pravice zadevnih oseb, še zlasti načelo nevračanja.

103 Torej je Splošno sodišče napačno menilo, da agencija Frontex nima nobene obveznosti glede odločb o vrnitvi, ki jih je treba sprejeti v zvezi z osebami, vključenimi v skupno operacijo vračanja, ki jo usklajuje ta agencija, ker naj bi bila njena naloga zgolj zagotavljanje tehnične in operativne podpore državam članicam, ne more pa obravnavati utemeljenosti odločb o vrnitvi. Kot je namreč navedla generalna pravobranilka v točki 79 sklepnih predlogov, je preverjanje obstoja takih odločb ločeno od kakršnega koli preizkusa njihove utemeljenosti, zato se z njim ne posega v izključno pristojnost, ki jo imajo države članice na tem področju v skladu s členom 6(1) Direktive 2008/115.

104 Poleg tega trditev agencije Frontex v podporo tezi, da naj ji v zvezi s tem v bistvu ne bi bila naložena nobena obveznost, ni mogoče upoštevati.

105 Po eni strani načelo prenosa pristojnosti iz člena 5(1) in (2) PEU, v skladu s katerim Unija deluje le v mejah pristojnosti, ki so jih s Pogodbama nanjo prenesle države članice za uresničevanje ciljev, določenih v teh pogodbah, nikakor ni kršeno zaradi obveznosti, da agencija Frontex preveri obstoj odločb o vrnitvi, saj ji je ta naložena z Uredbo 2016/1624 ob upoštevanju pristojnosti držav članic.

106 Kar po drugi strani zadeva načelo lojalnega sodelovanja iz člena 4(3) PEU, ki se v Uredbi 2016/1624 posebej obravnava v njenem členu 9 v zvezi z dolžnostjo sodelovanja v dobri veri, ki velja za agencijo Frontex in nacionalne organe, odgovorne za upravljanje meja in vračanje, ima sicer precejšen pomen v okviru odnosov med to agencijo in navedenimi nacionalnimi organi znotraj evropske mejne in obalne straže.

107 Vendar načela lojalnega sodelovanja ni mogoče razlagati tako, da se agenciji Frontex omogoči neizpolnitev posebnih obveznosti, ki so ji naložene z Uredbo 2016/1624 v okviru usklajevanja skupnih operacij vračanja, še zlasti obveznosti preverjanja, da obstajajo izvršljive odločbe

o vrnitvi v pisni obliki za vse osebe, ki jih namerava država članica vključiti v take operacije, da se tako zagotovi, da se pri teh operacijah spoštujejo zahteve, ki izhajajo iz te uredbe, in temeljne pravice zadevnih oseb, še zlasti načelo nevračanja.

108 Nasprotno, na podlagi dolžnosti lojalnega sodelovanja, ki jo nosi tudi agencija Frontex, so te obveznosti okrepljene, še zlasti pa zanjo pomenijo spodbudo, da državam članicam zagotavlja podporo pri izpolnjevanju nalog, ki jih imajo v okviru takih operacij, ob polnem spoštovanju prava Unije, še zlasti temeljnih pravic.

109 Poleg tega vprašanje, ali – kot trdi agencija Frontex – načelo lojalnega sodelovanja povzroči domnevo zakonitosti, ki se, razen v posebnih okoliščinah, uporablja za dokumente, ki jih predložijo države članice, v obravnavani zadevi ni upoštevno. Kot je namreč ta agencija potrdila na obravnavi pred Sodiščem, ji grški organi pred zadevno skupno operacijo vračanja niso predložili seznama oseb, za katere so bile izdane odločbe o vrnitvi, ampak so ji posredovali le seznam oseb, ki naj ne bi vložile prošnje za azil. Vendar je zadnjenavedeni seznam kot tak nepovezan z obstojem odločb o vrnitvi v smislu člena 6(1) Direktive 2008/115, zato tak dokument tudi ob predpostavki, da zanj lahko velja domneva zakonitosti, agenciji Frontex ni omogočal domneve, da so bile v zvezi s pritožniki izdane izvršljive odločbe o vrnitvi v pisni obliki.

110 Iz navedenega izhaja, da presoja Splošnega sodišča iz točke 66 izpodbijane sodbe, v skladu s katero v bistvu ne obstaja nikakršna vzročna zveza med ravnanjem agencije Frontex in zatrjevano škodo, na katero se nanaša ta točka izpodbijane sodbe, temelji na napačni ugotovitvi, da agenciji Frontex ni naložena nikakršna obveznost glede vprašanja, ali je bila za vse osebe, vključene v skupno operacijo vračanja, ki jo ta agencija usklajuje, izdana odločba o vrnitvi.

111 Vendar v nasprotju s trditvijo pritožnikov v okviru prvega dela drugega pritožbenega razloga zgolj zato, ker je agenciji Frontex naložena obveznost preverjanja v zvezi s tem, še ni nujno, da obstaja vzročna zveza med morebitno kršitvijo te obveznosti in celotno škodo, za katero pritožniki trdijo, da so jo utrpeli, ali delom te škode.

112 Drži sicer, da je treba tovrstno vzročno zvezo preučiti ob upoštevanju te obveznosti preverjanja ter, splošneje, obveznosti, naloženih agenciji Frontex za zagotovitev, da se med skupnimi operacijami vračanja spoštujejo zahteve, ki izhajajo iz Uredbe 2016/1624, in temeljne pravice zadevnih oseb. Vendar je treba to preučitev opraviti ob upoštevanju vseh upoštevnih dejstev, ki jih mora ugotoviti Splošno sodišče, in zahtevanih pravnih presoj.

113 Iz vsega navedenega izhaja, da je prvi očitek iz prvega dela prvega pritožbenega razloga utemeljen in da je treba prvi del drugega pritožbenega razloga zavrniti kot neutemeljen.

C. Drugi del drugega pritožbenega razloga

1. Trditve strank

114 Z drugim delom drugega pritožbenega razloga pritožniki grajajo presojo Splošnega sodišča iz točke 66 izpodbijane sodbe, v skladu s katero naj bi bila za morebitne kršitve njihovih temeljnih pravic, do katerih naj bi prišlo med povratnim letom v Turčijo, odgovorna izključno Helenska republika.

115 Trdijo, da je ta presoja, ki temelji na členu 42(1) in (2) Uredbe 2016/1624, napačna, saj naj bi se te določbe nanašale izključno na odgovornost osebja države članice gostiteljice „na nižji izvršilni ravni“, ne pa na odgovornost agencije Frontex, ker njeno osebje ni izpolnilo obveznosti, ki za to agencijo izhajajo iz te uredbe. Upoštevna določba v zvezi s tem naj bi bil člen 60(3) navedene uredbe, ki se nanaša na nepogodbeno odgovornost agencije Frontex za škodo, ki so jo povzročile njene službe ali njeno osebje pri opravljanju svojih dolžnosti.

116 Pritožniki menijo, da se z razlago, ki jo je v zvezi s členom 42(1) in (2) Uredbe 2016/1624 podalo Splošno sodišče, odvzema bistvena vsebina členom 16, 22, 25, 26, 28 in 34 te uredbe ter členu 4 kodeksa ravnanja agencije Frontex in korakom od 1 do 5 standardnega operativnega postopka, ki naj bi pomenili sklop določb, s katerimi so agenciji Frontex naložene lastne dolžnosti, da se tako zagotovi učinkovito spremljanje spoštovanja temeljnih pravic. Ta razlaga naj bi ogrozila tudi pravilno uporabo člena 8(6) Direktive 2008/115, v skladu s katerim države članice zagotovijo učinkovit sistem za spremljanje prisilnega vračanja.

117 Pritožniki poleg tega ponavljajo očitek v zvezi z obstojem solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike, kakor je bil naveden v okviru prvega dela prvega pritožbenega razloga.

118 Agencija Frontex najprej meni, da je drugi del drugega pritožbenega razloga brezpredmeten, saj naj bi bila obrazložitev iz točke 66 izpodbijane sodbe v zvezi s členom 42(1) in (2) Uredbe 2016/1624 navedena zaradi celovitosti.

119 Dalje, očitek glede obstoja solidarne odgovornosti naj bi bil nedopusten, ker naj bi bil nov.

120 Nazadnje, drugi del drugega pritožbenega razloga, v okviru katerega pritožniki ponavljajo trditve, ki naj bi jih navedli že na prvi stopnji in se nanašajo na domnevne pristojnosti agencije Frontex zlasti za preverjanje, ali je bila v zvezi z osebami, vključenimi v skupno operacijo vračanja, izdana odločba o vrnitvi, naj ne bi bil utemeljen, saj naj ji zakonodajalec Unije ne bi podelil takih pristojnosti.

2. Presoja Sodišča

121 Na prvem mestu, kar zadeva domnevno brezpredmetnost drugega dela drugega pritožbenega razloga, iz točke 110 te sodbe izhaja, da je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo pri presoji, da bi bilo treba zavrniti vsakršno vzročno zvezo med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in škodo, ki jo zatrjujejo pritožniki, ker naj tej agenciji ne bi bila naložena nikakršna obveznost glede preverjanja obstoja odločbe o vrnitvi v zvezi z osebami, vključenimi v skupno operacijo vračanja, ki jo usklajuje ta agencija. Torej ta del, ki se nanaša na dodatno napako pri uporabi prava, ki naj bi jo Splošno sodišče storilo, ker je v bistvu menilo, da bi bilo treba odgovornost za morebitne kršitve temeljnih pravic med povratnim letom pripisati izključno državi članici gostiteljici, ni brezpredmeten.

122 Na drugem mestu, kar zadeva ponovitev očitka, ki se nanaša na solidarno odgovornost agencije Frontex in Helenske republike, je ta nedopusten iz razlogov, navedenih v točkah od 83 do 87 te sodbe.

123 Na tretjem in zadnjem mestu, kar zadeva utemeljenost drugega dela drugega pritožbenega razloga, je treba ugotoviti, da je Splošno sodišče – kot izhaja iz zadnjega dela drugega stavka točke 66 izpodbijane sodbe – v bistvu menilo, da je v skladu s členom 42(1) Uredbe 2016/1624 za povratni

let v Turčijo načeloma odgovorna država članica gostiteljica, s pridržkom možnosti, ki jo ima ta država članica v skladu z odstavkom 2 tega člena, da ukrepa zoper matično državo članico člana ekipe, če je bila škoda povzročena zaradi njegove hude malomarnosti ali namerne kršitve.

124 Splošno sodišče je s tem implicitno razsodilo, da agenciji Frontex kot taki ni naložena nobena obveznost glede morebitnih kršitev temeljnih pravic, do katerih pride med povratnim letom, ki poteka v okviru skupne operacije vračanja. Torej naj ji ne bi bilo mogoče nikakor pripisati nastanka takih kršitev, zato naj ne bi mogla obstajati nikakršna vzročna zveza med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in nepremoženjsko škodo, ki izhaja iz kršitev temeljnih pravic pritožnikov, do katerih naj bi prišlo med povratnim letom v Turčijo.

125 V zvezi s tem je treba ugotoviti, da je Splošno sodišče upravičeno menilo, da je s členom 42(1) Uredbe 2016/1624 izoblikovano načelo, da se, kadar evropske skupine mejne in obalne straže delujejo v državi članici gostiteljici, šteje, da je ta država članica odgovorna za kakršno koli škodo, ki jo povzročijo člani teh ekip. Ta odgovornost je v skladu s pravilom iz člena 21(1) in člena 40(3) te uredbe, na podlagi katerega država članica gostiteljica daje navodila članom skupin, ti pa lahko opravljajo naloge in izvajajo pooblastila samo v skladu z navodili mejnih policistov ali osebja, ki opravlja naloge v zvezi z vračanjem v državi članici gostiteljici, in praviloma v njihovi navzočnosti.

126 Vendar člena 42(1) Uredbe 2016/1624 ni mogoče razlagati tako, da se zaradi odgovornosti države članice gostiteljice absolutno izključi vsakršna odgovornost agencije Frontex v povezavi z morebitnimi kršitvami temeljnih pravic, storjenimi med operacijo vračanja.

127 Agencija Frontex mora namreč v skladu s členom 60(3) te uredbe prevzeti nepogodbeno odgovornost za kakršno koli škodo, ki so jo povzročile njene službe ali njeno osebje pri opravljanju svojih dolžnosti, in sicer v skladu z istimi načeli, kot urejajo nepogodbeno odgovornost Unije. Torej možnosti konkurence odgovornosti ni mogoče *a priori* zavrniti.

128 V okoliščinah, kakršne so te iz zadeve v glavni stvari, bi bilo mogoče odgovornost agencije Frontex izključiti le, če bi bilo dokazano, da so navedene nepravilnosti nujno nepovezane s kakršnim koli krivdnim ravnanjem ali krivdno opustitvijo služb ali osebja agencije Frontex oziroma da so kršitve te agencije, na katere je napoteno, vsekakor nepovezane z zatrjevano škodo.

129 V obravnavani zadevi pa ni tako.

130 Kot je namreč razvidno iz točk od 96 do 102 te sodbe, so z Uredbo 2016/1624 agenciji Frontex naložene dolžnosti, katerih namen je zlasti zagotoviti spoštovanje temeljnih pravic v okviru operacij vračanja, ki jih ta agencija usklajuje, in ki izhajajo po eni strani iz splošne obveznosti evropske mejne in obalne straže, katere sestavni del je agencija Frontex, da zagotovi varstvo temeljnih pravic pri izvajanju nalog te straže v skladu s to uredbo, po drugi strani pa iz obveznosti agencije Frontex, da pri vseh svojih dejavnostih učinkovito spremlja spoštovanje temeljnih pravic. Natančneje, vse obveznosti je treba izpolnjevati zlasti prek operativnega načrta iz člena 16 navedene uredbe, ki ga mora agencija Frontex pripraviti za vsako skupno operacijo vračanja in ki je zavezujoč za vse strani, ki pri njej sodelujejo, pri čemer je v členu 21(1) in (3) iste uredbe pojasnjeno, da se mora država članica gostiteljica pri dajanju navodil evropskim skupinam mejne in obalne straže med njihovo napotitvijo ravnati v skladu s tem načrtom, in sicer ob spremljanju uradnika za usklajevanje agencije Frontex.

131 Poleg tega lahko agencija Frontex v skladu s členom 21(2) Uredbe 2016/1624 prek tega uradnika državi članici gostiteljici sporoči svoja stališča o navodilih, ki jih je ta dala. Dalje, člen 20(1) te uredbe agenciji Frontex omogoča, da med skupnimi operacijami vračanja poleg uradnika za usklajevanje napoti tudi strokovnjake, ki so del njenega osebja.

132 Iz teh preudarkov izhaja, da je agenciji Frontex z Uredbo 2016/1624 naložen sklop obveznosti za zagotovitev temeljnih pravic v okviru skupnih operacij vračanja. Torej ni mogoče *a priori* izključiti, da je lahko kršitev teh obveznosti s strani njenih služb ali njenega osebja v okviru določene operacije pripomogla k nastanku kršitev temeljnih pravic med povratnim letom v škodo odstranjenih oseb. V zvezi s tem ni pomembno, da so v skladu s členom 8(6) Direktive 2008/115 – na kar je opozorjeno tudi v členu 29(4) Uredbe 2016/1624 – za spremljanje prisilnega vračanja pristojne države članice. V skladu s členom 28(1) te uredbe mora biti namreč pomoč, ki jo zagotavlja agencija Frontex, ali uskladitev oziroma organizacija, ki ju zagotovi za skupne operacije vračanja, v skladu s to direktivo, pri čemer so na podlagi navedene uredbe agenciji Frontex naložene obveznosti glede spremljanja, ki dopolnjujejo obveznosti držav članic.

133 Ker poleg tega v takih operacijah sodeluje ali lahko sodeluje tudi samo osebje agencije Frontex, pa naj bo to v vlogi uradnika za usklajevanje ali strokovnjakov, napotenih v okviru teh operacij, prav tako ni mogoče *a priori* izključiti, da bi bila lahko krivdna ravnanja ali krivdne opustitve tega osebja v vzročnem razmerju z nastankom takih kršitev temeljnih pravic.

134 Iz vsega navedenega izhaja, da je drugi del drugega pritožbenega razloga utemeljen.

D. Tretji pritožbeni razlog

135 Tretji pritožbeni razlog, ki se v bistvu nanaša na točke od 67 do 71 izpodbijane sodbe, je sestavljen iz dveh delov. Prvi se nanaša na presojo Splošnega sodišča, da zatrjevana premoženjska in nepremoženjska škoda v zvezi z začasno nastanitvijo pritožnikov v Turčiji in njihovim begom v Irak ter nato njihovo nastanitvijo v zadnjenavedeni državi ni neposredno vzročno povezana z ravnanji, ki se očitajo agenciji Frontex. Drugi se nanaša na podobno presojo Splošnega sodišča v zvezi s premoženjsko škodo, ki jo pritožniki zatrjujejo v zvezi s stroški pravne pomoči, povezanimi s pritožbama, ki so ju vložili pri tej agenciji.

1. Prvi del tretjega pritožbenega razloga

a) Trditve strank

136 S prvim delom tretjega pritožbenega razloga, ki vsebuje štiri očitke, pritožniki trdijo, da je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo, ker je v točkah od 67 do 69 izpodbijane sodbe razsodilo, da je bila premoženjska in nepremoženjska škoda, povezana z njihovo začasno nastanitvijo v Turčiji in njihovim begom v Irak, posledica njihovih lastnih odločitev, ne pa ravnanja, ki se očita agenciji Frontex, zato pritožniki v zvezi s tem niso dokazali obstoja dovolj neposredne vzročne zveze med zatrjevano škodo in ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex.

137 Prvič, pritožniki trdijo, da je Splošno sodišče napačno uporabilo sodno prakso Sodišča v zvezi z vzročno zvezo ob predpostavki malomarnega ravnanja oškodovanca ali njegovega ravnanja po njegovi odločitvi. Prispevek oškodovanca k nastanku škode naj bi namreč lahko povzročil zgolj omejitev odškodnine v breme Unije, ne bi pa ga naj bilo mogoče obravnavati kot razlog za prekinitev vzročne zveze.

138 Drugič, Splošno sodišče naj bi v bistvu napačno uporabilo pravo, ker ni upoštevalo stanja ranljivosti pritožnikov kot prosilcev za azil, kot naj bi se zahtevalo s členom 3 Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter členom 4 Listine, čeprav naj bi iz tega stanja ranljivosti izhajalo, da njihova odločitev, da pobegnejo v Irak, ni bila resnično svobodna.

139 Tretjič, pritožniki trdijo, da je Splošno sodišče v okviru presoje glede obstoja njihove odločitve podalo več dejansko napačnih ugotovitev in presoj.

140 Četrtič in nazadnje, pritožniki ponavljajo očitek v zvezi z obstojem solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike, kakor je bil naveden v okviru prvega pritožbenega razloga in na katerega se nanašata točki 71 in 72 te sodbe.

141 Agencija Frontex v bistvu trdi, najprej, da so trditve pritožnikov iz okvira zlasti prvega dela tretjega pritožbenega razloga nedopustne v delu, v katerem naj bi vsebovale različne trditve, katerih namen naj bi bil izpodbijati dejanske ugotovitve Splošnega sodišča s trditvijo, da zadevna škoda ni posledica njihovih lastnih odločitev.

142 Dalje, očitek glede obstoja solidarne odgovornosti naj bi bil prav tako nedopusten, ker naj bi bil nov.

143 Nazadnje in vsekakor, agencija Frontex izpodbija utemeljenost prvega dela tretjega pritožbenega razloga, pri čemer trdi, da se pritožniki sklicujejo na sodno prakso, ki naj je v obravnavani zadevi ne bi bilo mogoče upoštevati, saj se nanaša na položaje, v katerih sta tako Unija kot stranka, ki je utrpela škodo, prispevali k njenemu nastanku, medtem ko naj bi Splošno sodišče v izpodbijani sodbi menilo, da so zadevno škodo povzročile izključno odločitve pritožnikov.

b) Presoja Sodišča

144 Na prvem mestu, kar zadeva dopustnost tretjega očitka iz prvega dela tretjega pritožbenega razloga, iz člena 256(1), drugi pododstavek, PDEU in člena 58, prvi odstavek, Statuta Sodišča Evropske unije izhaja, da je Splošno sodišče edino pristojno za ugotavljanje dejanskega stanja, razen če bi vsebinska nepravilnost njegovih ugotovitev izhajala iz listin v spisu, ki so mu bile predložene, in za presojo tega dejanskega stanja. Presoja dejanskega stanja, razen pri izkrivljanju dokazov, predloženih Splošnemu sodišču, zato ni pravno vprašanje, ki bi bilo predmet nadzora Sodišča (sodba z dne 25. junija 2020, CSUE/KF, C-14/19 P, EU:C:2020:492, točki 103 in 104 ter navedena sodna praksa).

145 Pritožniki pa s tem očitkom izpodbijajo presoje Splošnega sodišča v zvezi s kršitvijo navodil iz začasnega dovoljenja za potovanje, ki so jim ga izdali turški organi, in njihovim strahom, da jih bodo navedeni organi zaradi te kršitve odstranili v Sirijo. S tem želijo omajati nekatere ugotovitve dejanskega stanja iz izpodbijane sodbe, ne da bi se sklicevali na izkrivljanje. Tretji očitek je zato nedopusten.

146 Po drugi strani je iz razlogov, navedenih v točkah od 83 do 87 te sodbe, nedopusten tudi četrti očitek, ki se nanaša na obstoj solidarne odgovornosti agencije Frontex in Helenske republike.

147 Na drugem mestu, kar zadeva vsebino prvih dveh očitkov iz prvega dela tretjega pritožbenega razloga, je treba opozoriti, da je Splošno sodišče v točkah 67 in 68 izpodbijane sodbe, potem ko je poudarilo, da mora biti zatrjevana škoda neposredna posledica očitanega ravnanja, razsodilo, da je bila škoda, povezana z začasno nastanitvijo pritožnikov v Turčiji in njihovim begom v Irak, posledica njihovih lastnih odločitev. V podporo tej presoji je ugotovilo, da je bila po eni strani njihova nastanitev v Saruju posledica njihove odločitve, da ne bodo ravnali v skladu z navodili turških organov, in da je bil po drugi strani njihov beg v Irak posledica njihovega strahu, da jih bodo ti organi vrnili v Sirijo zaradi nespoštovanja teh navodil.

148 Opozoriti je treba, da mora v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča, navedeno v točki 60 te sodbe, za uveljavljanje nepogodbene odgovornosti Unije obstajati neposredna vzročna zveza med očitanim ravnanjem in zatrjevano škodo.

149 V zvezi s tem je imelo Sodišče že priložnost pojasniti, da niti člen 340, drugi odstavek, PDEU niti načela, ki so skupna pravnim ureditvam držav članic, na katera je napoteno v tem členu, ne utemeljujejo obveznosti nadomestila vseh, tudi oddaljenih škodljivih posledic nezakonitega ravnanja (glej v tem smislu sodbo z dne 4. oktobra 1979, Dumortier in drugi/Svet, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 in 45/79, EU:C:1979:223, točka 21).

150 Neposrednost vzročne zveze je treba namreč razlagati ozko, vendar v smislu, da mora škoda dovolj neposredno izhajati iz nezakonitega ravnanja institucij (glej v tem smislu sodbi z dne 4. oktobra 1979, Dumortier in drugi/Svet, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 in 45/79, EU:C:1979:223, točka 21, in z dne 30. maja 2017, Safa Nicu Sepahan/Svet, C-45/15 P, EU:C:2017:402, točka 61). Tako se pogoj v zvezi z vzročno zvezo med očitanim ravnanjem in zatrjevano škodo nanaša na obstoj dovolj neposredne vzročne zveze, pri čemer mora biti očitano ravnanje odločilni vzrok za zatrjevano škodo (sodbi z dne 13. decembra 2018, Evropska unija/Gascogne Sack Deutschland in Gascogne, C-138/17 P in C-146/17 P, EU:C:2018:1013, točka 22, in z dne 5. septembra 2019, Evropska unija/Guardian Europe in Guardian Europe/Evropska unija, C-447/17 P in C-479/17 P, EU:C:2019:672, točka 32).

151 Poleg tega je ta zveza lahko prekinjena zlasti zaradi oškodovančevega ravnanja kot vmesnega člena med očitanim ravnanjem in zatrjevano škodo, če njegovo ravnanje pomeni odločilni vzrok za navedeno škodo (glej v tem smislu sodbo z dne 18. marca 2010, Trubowest Handel in Makarov/Svet in Komisija, C-419/08 P, EU:C:2010:147, točka 61).

152 Tako ravnanje ima lahko med drugim obliko oškodovančeve odločitve, vendar le, če mu ta odločitev ni bila vsiljena (glej v tem smislu sodbi z dne 16. julija 2009, Komisija/Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, točka 205, in z dne 13. decembra 2018, Evropska unija/Gascogne Sack Deutschland in Gascogne, C-138/17 P in C-146/17 P, EU:C:2018:1013, točka 31).

153 Tako iz sodne prakse, navedene v točkah od 148 do 152 te sodbe, izhaja, da je Splošno sodišče, ne da bi napačno uporabilo pravo, po eni strani v točki 67 izpodbijane sodbe menilo, da dejstvo, da je bilo očitano ravnanje nujni pogoj za nastanek škode v smislu, da ta ne bi nastala, če navedenega ravnanja ne bi bilo, ne zadostuje kot dokaz vzročne zveze, po drugi strani pa je v obravnavani zadevi preučilo možnost, da je bila vzročna zveza med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in zadevno škodo prekinjena zaradi nekaterih ravnanj pritožnikov.

154 Vendar je treba tako preučitev nujno opraviti *in concreto*, ob upoštevanju vseh upoštevnih okoliščin, značilnih za oškodovančev položaj.

155 Čeprav je torej od gospodarskih subjektov, ki imajo izkušnje z obvladovanjem tveganj, povezanih z izvajanjem njihovih običajnih dejavnosti, mogoče pričakovati popolnoma racionalno odločanje (glej v tem smislu sodbi z dne 16. julija 2009, Komisija/Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, točke od 200 do 206, in z dne 13. decembra 2018, Evropska unija/Gascogne Sack Deutschland in Gascogne, C-138/17 P in C-146/17 P, EU:C:2018:1013, točke od 23 do 31), pa takega ravnanja ni mogoče predpostaviti kot splošno merilo, zlasti kadar gre za fizične osebe.

156 To še zlasti drži v primeru članov družine, ki so pobegnili iz matične države, da bi poiskali mednarodno zaščito, ter ki so se soočili z izrednimi okoliščinami in nepredvidljivimi tveganji. Prosilci za azil so namreč lahko posebej ranljivi zaradi migracijske poti, ki jo imajo za sabo, in travmatičnih izkušenj, ki so jih morda doživeli pred njo (ESČP, 18. november 2021, M. H. in drugi proti Hrvaški, CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, točka 207), ta ranljivost pa lahko vpliva na njihovo presojo.

157 Torej se lahko v takem izrednem položaju vzročna zveza med očitanim ravnanjem in zatrjevano škodo ohrani kljub oškodovančevi odločitvi kot vmesnim členom med navedenima ravnanjem in škodo, kadar je mogoče to odločitev, čeprav ni bila edini mogoči odziv, obravnavati kot razumen odziv glede na vse okoliščine, ki so zaznamovale navedeni položaj.

158 Ta ugotovitev je še toliko nujnejša v položaju, v katerem so bili prosilci za azil odvedeni v državo, v kateri obstaja konkretno tveganje za kršitev načela nevračanja.

159 V zvezi s tem je treba ugotoviti, da so pritožniki pred Splošnim sodiščem trdili, da so se odločiti oditi v Erbil, ker so se bali, da jih bodo turški organi vrnili v Sirijo, in sicer zaradi svojega razumevanja turške zakonodaje in prakse, v skladu s katero so sirski državljani, ki želijo pridobiti mednarodno zaščito, v nasprotju z načelom nevračanja vrnjeni v Sirijo, kar so dokazovali z izvedenskim mnenjem, navedenim v tožbi pred Splošnim sodiščem, za presojo katerega je pristojno izključno zadnjenavedeno.

160 Vendar je treba ugotoviti, da je Splošno sodišče v izpodbijani sodbi odločitve, ki so jih sprejeli pritožniki, potem ko so bili odstranjeni v Turčijo, opredelilo kot njihove „lastne odločitve“, ne da bi *in concreto* preučilo kontekst, v katerem so bila te odločitve sprejete – zlasti njihov družinski položaj, njihovo stanje ranljivosti in morebitno tveganje izgona v Sirijo – da bi tako opredelilo, ali je mogoče ob upoštevanju tega konteksta navedene odločitve obravnavati kot razumne.

161 Torej je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo, ker je v točki 69 izpodbijane sodbe razsodilo, da ni mogoče šteti, da zadevna škoda izhaja neposredno iz ravnanja, ki se očita agenciji Frontex, zaradi odločitev pritožnikov po sporni operaciji vračanja, ne da bi *in concreto* preučilo razumnost teh odločitev z vidika vseh okoliščin, ki so zaznamovale kontekst, v katerem so bile sprejete.

162 Zato je drugi očitek iz prvega dela tretjega pritožbenega razloga utemeljen, v preostalem pa je treba ta del zavreči kot nedopusten oziroma zavrniti kot neutemeljen.

2. Drugi del tretjega pritožbenega razloga

a) Trditve strank

163 Z drugim delom tretjega pritožbenega razloga pritožniki trdijo, da je Splošno sodišče napačno uporabilo pravo, ker je v točki 70 izpodbijane sodbe menilo, da je bila njihova lastna odločitev to, da so se v okviru pritožb, vloženih pri agenciji Frontex, za pomoč obrnili na odvetnike, in da zato ne obstaja vzročna zveza med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in stroški v zvezi s to pomočjo. V okoliščinah obravnavane zadeve naj bi bila namreč navedena pomoč potrebna, saj pritožniki niso državljani Unije, ne morejo komunicirati v nobenem od njenih uradnih jezikov in so bili v posebej ranljivem položaju.

164 Pritožniki še dodajajo, da bi moralo Splošno sodišče šteti, da so navedeni stroški pravne pomoči vsaj v velikem delu nastali zaradi malomarnosti, s katero je agencija Frontex obravnavala njihovi pritožbi, zaradi počasnosti njune preučitve in neučinkovitosti pritožbenega mehanizma, kar naj bi bilo v nasprotju z načelom dobrega upravljanja in njihovo pravico do učinkovitega pravnega sredstva ter členom 72 Uredbe 2016/1624.

165 Agencija Frontex meni, da je ta del nedopusten, saj naj bi vprašanje, ali je bilo pravno zastopanje v okviru pritožb, vloženih pri agenciji Frontex, potrebno, spadalo v presojo dejanskega stanja, ki naj je ne bi bilo mogoče preučiti v okviru pritožbe.

b) Presoja Sodišča

166 Z drugim delom tretjega pritožbenega razloga pritožniki Splošnemu sodišču v bistvu očitajo, da je napačno presodilo njihovo potrebo po tem, da so se v okviru pritožb, ki so ju vložili pri agenciji Frontex v okviru pritožbenega mehanizma iz člena 72 Uredbe 2016/1624, za pomoč obrnili na odvetnike, ter posledično vzročno zvezo med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex v zvezi z zatrjevanimi kršitvami njihovih temeljnih pravic, ki jih je mogoče pripisati tej agenciji, in škodo kot posledico stroškov te pomoči.

167 Splošno sodišče je v točki 70 izpodbijane sodbe presodilo, da če zastopanje s strani odvetnika ali svetovalca v okviru predhodnega postopka ni obvezno, ni vzročne zveze med domnevno škodo, torej stroški tega zastopanja, in ravnanjem, ki ga je mogoče očitati zadevni instituciji ali organu. Ker naj bi bila uporaba odvetniškega svetovanja v tem okviru lastna odločitev zadevne osebe, naj je ne bi bilo mogoče pripisati zadevni instituciji ali zadevnemu organu.

168 V zvezi s tem je Sodišče razsodilo, da je treba razlikovati med stroški za odvetniško svetovanje v fazi upravne pritožbe ali v okviru predložitve zadeve Evropskemu varuhu človekovih pravic in nagrado odvetniku, ki jo je treba plačati zaradi zastopanja v sodnem postopku (sodbi z dne 9. marca 1978, Herpels/Komisija, 54/77, EU:C:1978:45, točka 45, in z dne 28. junija 2007, Internationaler Hilfsfonds/Komisija, C-331/05 P, EU:C:2007:390, točka 25).

169 Toda čeprav je Sodišče v zadevah, v katerih sta bili izrečeni sodbi, navedeni v prejšnji točki, menilo, da je bila pomoč odvetnika posledica „lastne odločitve“ (sodba z dne 9. marca 1978, Herpels/Komisija, 54/77, EU:C:1978:45, točka 48) ali „svobodne odločitve“ zadevnih oseb (sodba z dne 28. junija 2007, Internationaler Hilfsfonds/Komisija, C-331/05 P, EU:C:2007:390, točka 27), je to storilo ob upoštevanju značilnosti vsakega od teh postopkov, ne pa na podlagi načelnega razumevanja upravnih pritožb ali alternativnih načinov reševanja sporov.

170 V obravnavani zadevi pa je treba ugotoviti, prvič, da pritožbeni mehanizem iz člena 72 Uredbe 2016/1624 ni pravica državljanov Unije, katere namen bi bil odpraviti slabo upravljanje v imenu splošnega interesa. Nasprotno, v skladu s členom 72(2) in (3) te uredbe je na voljo zgolj osebam, ki jih neposredno prizadenejo ukrepi osebja, ki sodeluje med drugim v operaciji vračanja, in ki menijo, da so bile zaradi teh ukrepov konkretno kršene njihove temeljne pravice.

171 Drugič, čeprav uradnik za temeljne pravice svoje naloge opravlja neodvisno, to dela v okviru organizacije agencije Frontex. Poleg tega se nanj obrne oseba, ki je – kot je bilo navedeno v točki 156 te sodbe – v položaju posebne ranljivosti, in sicer v okoliščinah, kakršne so te iz obravnavane zadeve, da prijavi konkretno kršitev temeljne pravice, ki jo je povzročil ukrep osebja same agencije Frontex.

172 Tretjič, pritožbeni mehanizem, vzpostavljen s členom 72 Uredbe 2016/1624, pritožniku ne zagotavlja, da bo imel v določenem trenutku jamstva, povezana s pravico do učinkovitega pravnega sredstva, med njimi pravico do svetovanja, obrambe in zastopanja, zagotovljeno s členom 47, drugi odstavek, Listine. V nasprotju z upravnim pritožbenim postopkom iz zadeve, v kateri je bila izrečena sodba z dne 9. marca 1978, Herpels/Komisija (54/77, EU:C:1978:45), zadevni pritožbeni mehanizem – kot je razvidno iz uvodne izjave 50 te uredbe – ni pogoj za uporabo pravnega sredstva pred sodiščem.

173 Iz preudarkov v točkah od 167 do 172 te sodbe izhaja, da je Splošno sodišče v točki 70 izpodbijane sodbe napačno uporabilo pravo s tem, da je razsodilo, da če zastopanje s strani odvetnika ali svetovalca v okviru predhodnega postopka ni obvezno, načeloma ni vzročne zveze med stroški tega zastopanja in ravnanjem, ki ga je mogoče očitati zadevni instituciji ali organu.

174 Drugi del tretjega pritožbenega razloga je zato utemeljen.

E. Četrti pritožbeni razlog

1. Trditve strank

175 S četrtim pritožbenim razlogom, ki se nanaša na točke od 44 do 46 izpodbijane sodbe, pritožniki v bistvu trdijo, da je Splošno sodišče, ker je kot nedopustne zavrnilo nekatere listine, ki so jih predložili na prvi stopnji, to je priloge C.1 in od C.3 do C.6 k repliki ter listino E.1, kršilo člen 85(2) svojega poslovnika in načelo kontradiktornosti.

176 Pri tem trdijo, da se navedeni člen 85(2) ne nanaša na nove dokaze in dopolnitev dokaznih predlogov, če so ti predloženi ali podani v odgovor na trditve, ki jih navede nasprotna stranka v odgovoru na tožbo. To naj bi veljalo še toliko bolj, kadar gre za javno dostopen dokument, na katerega so pritožniki oprli svoje trditve in katerega dokazno vrednost naj bi agencija Frontex izpodbijala v odgovoru na tožbo. Zato naj bi moralo Splošno sodišče priloge C.1 in od C.4 do C.6 k repliki obravnavati kot „nasprotne dokaze“, priloga C.3 k repliki pa naj bi bila „dopolnitev“ dokaznih predlogov. Kar zadeva listino E.1, bi moralo Splošno sodišče, čeprav je bila predložena po koncu pisne faze postopka, ugotoviti, da zaradi njene predložitve ne more biti kršena pravica agencije Frontex do obrambe, saj je šlo za dokument te agencije.

177 Agencija Frontex trdi, prvič, da je četrti pritožbeni razlog brezpredmeten, saj pritožniki v njegovem okviru navajajo, da to, ali so bile zadevne listine vložene v spis postopka pred Splošnim sodiščem ali ne, nikakor ni vplivalo na izid odškodninske tožbe.

178 Drugič, agencija Frontex meni, da te listine niso nasprotni dokazi, in poudarja, da je Splošno sodišče ugotovilo, da pritožniki niso upravičili predložitve navedenih listin v fazi odgovora na tožbo.

2. Presoja Sodišča

179 Na prvem mestu, kar zadeva domnevno brezpredmetnost četrtega pritožbenega razloga, je treba ugotoviti, da mnenje pritožnikov, da zadevne listine niso bile odločilne za izid njihove odškodninske tožbe, ne vpliva na njihovo pravico, da jih predložijo pred Splošnim sodiščem, če so dopustne. Ta pravica namreč ni povezana z njihovo objektivno nujnostjo za razpravo, saj lahko vsaka stranka prosto presodi uporabnost listin, ki jih želi predložiti v podporo svojemu stališču ali za pojasnitev zadeve Splošnemu sodišču. Zato v nasprotju s trditvami agencije Frontex ta pritožbeni razlog ni brezpredmeten.

180 Na drugem mestu, kar zadeva utemeljenost tega pritožbenega razloga, je treba ugotoviti, da člen 76(f) in člen 85(1) Poslovnika Splošnega sodišča določata pravilo, po katerem morajo stranke predložiti dokazni spis ali podati dokazne predloge v fazi prve izmenjave pisanj, to je v fazi tožbe in odgovora na tožbo. Gre za pravilo o prekluziji (glej v tem smislu sodbi z dne 16. septembra 2020, BP/FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, točka 41, in z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 43).

181 V teh določbah so upoštevani načeli kontradiktornosti in enakosti orožij ter pravica do poštenega sojenja. Nalagajo namreč, da je treba druge stranke obvestiti o dokazih, predloženih v utemeljitev zastopanih stališč, in jim omogočiti učinkovito pripravo odgovora na tožbo ali replike v skladu z navedenima načeloma in navedeno pravico. Poleg tega je zahteva po predložitvi dokazov in podaji dokaznih predlogov v prvi fazi postopka utemeljena tudi z zagotavljanjem učinkovitega izvajanja sodne oblasti, ker je zaradi hitre priprave spisov omogočeno, da so zadeve obravnavane v razumnem roku (glej v tem smislu sodbi z dne 14. aprila 2005, Gaki-Kakouri/Sodišče, C-243/04 P, EU:C:2005:238, točka 30, in z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 41).

182 Z odstopanjem od načelnega pravila iz člena 76(f) in odstavka 1 člena 85 Poslovnika Splošnega sodišča odstavek 2 istega člena 85 strankam kljub vsemu dovoljuje predložitev dokazov ali podajo dokaznih predlogov še med drugo izmenjavo vlog, če upravičijo zamudo pri njihovi predložitvi oziroma podaji.

183 Navedeni odstavek 2 tako izraža zahtevo po poštenem postopku in, natančneje, po varstvu pravice do obrambe stranke, ki namerava v tej fazi predložiti nekatere dokaze ali podati dokazne predloge, pri čemer je to predložitev ali podajo mogoče upravičiti zlasti z dejstvom, da ta stranka prej ni mogla razpolagati z zadevnimi dokazi, ali s potrebo po dopolnitvi spisa, če nasprotna stranka prepozno predloži dokaze, da se tako zagotovi spoštovanje načela kontradiktornosti (glej v tem smislu sodbi z dne 14. aprila 2005, Gaki-Kakouri/Sodišče, C-243/04 P, EU:C:2005:238, točka 33, in z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točki 42 in 43).

184 Ker je treba zamudo pri predložitvi dokazov ali podaji dokaznih predlogov obrazložiti, je Splošno sodišče pristojno za preveritev utemeljenosti razloga za zamudo in, odvisno od primera, vsebine teh dokazov ali dokaznih predlogov, ter je, če ta prepozna predložitev ni pravno zadostno

utemeljena ali nima podlage, pristojno, da jih po potrebi zavrne (glej v tem smislu sodbi z dne 16. septembra 2020, BP/FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, točka 33, in z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 43).

185 Z odstopanjem tako od načelnega pravila iz člena 76(f) in odstavka 1 člena 85 Poslovnika Splošnega sodišča kot tudi od izjeme, kot je opredeljena v odstavku 2 istega člena 85, odstavek 3 navedenega člena 85 strankam dovoljuje, da lahko predložijo dokaze ali podajo dokazne predloge še v poznejši fazi, to je pred koncem ustnega dela postopka ali pred odločitvijo Splošnega sodišča, da bo odločilo brez ustnega dela postopka, če, znova, upravičijo zamudo pri njihovi predložitvi oziroma podaji. Preudarki, navedeni v točkah 183 in 184 te sodbe, *a fortiori* veljajo za dokaze in dokazne predloge, ki so bili predloženi oziroma podani v tej poznejši fazi, pri čemer se za njihovo dopustitev predpostavlja, da je dokazan obstoj izjemnih okoliščin (glej v tem smislu sodbi z dne 14. aprila 2005, Gaki-Kakouri/Sodišče, C-243/04 P, EU:C:2005:238, točka 33, in z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 44).

186 Iz vsega navedenega izhaja, da prav uporaba pravil iz člena 85 Poslovnika Splošnega sodišča omogoča zagotavljanje spoštovanja načel kontradiktornosti in enakosti orožij ter pravice do poštenega sojenja (glej v tem smislu sodbo z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 45).

187 V obravnavani zadevi po eni strani, kar zadeva priloge C.1 in od C.3 do C.6 k repliki, iz točke 42 izpodbijane sodbe izhaja, da so to javni dokumenti iz obdobja pred vložitvijo tožbe, razen prevoda nedatirane izjave enega od pritožnikov in „izvedenskega mnenja“, ki je dejansko pravno mnenje, izrecno pripravljeno v okviru zadeve, ki jo je obravnavalo Splošno sodišče.

188 Splošno sodišče je v točki 45 izpodbijane sodbe nedopustnost teh prilog utemeljilo tako, da je v bistvu razsodilo, da odkritje domnevne upoštevnosti dokumentov med postopkom ni veljavni razlog, da se upraviči njihova prepozna predložitev, saj je bil namen teh dokumentov dokazati dejstva, ki so se zatrjevala v tožbi, in ti dokumenti večinoma izhajajo iz obdobja pred njeno vložitvijo.

189 S tem je Splošno sodišče pravilno uporabilo člen 85(2) svojega poslovnika. Kadar je namreč prepozna predložitev listine na podlagi te določbe obrazložena s tem, da je nasprotna stranka predložila dokaz ali podala trditev, utemeljitev take zamude, ki jo navedena določba nalaga, da bi bilo mogoče uporabiti odstopanje, ki ga vsebuje, zahteva, da stranka, ki je listino predložila, navede, zaradi katerega dokaza ali trditve, ki ju je predložila ali podala nasprotna stranka, naj bi bila prepozna vložitev te listine nujna, kar mora storiti z zadostno natančnostjo, da lahko Splošno sodišče opravi nadzor nad to utemeljitvijo, kot je dolžno storiti.

190 V obravnavani zadevi pa je iz točke 41 izpodbijane sodbe razvidno, da so pritožniki prepozno predložitev zadevnih prilog na obravnavi upravičili s trditvijo, da so se njihove upoštevnosti zavedeli šele po seznanitvi s trditvami, ki jih je podala agencija Frontex v odgovoru na tožbo. Vendar je iz preučitve replike pritožnikov na prvi stopnji razvidno, da ti niso natančneje opredelili trditev agencije Frontex, ki naj bi upravičevale predložitev navedenih listin.

191 Torej Splošno sodišče ob upoštevanju preudarkov in sodne prakse, navedenih v točkah od 180 do 186 te sodbe, ni kršilo niti načela kontradiktornosti niti pravice pritožnikov do obrambe, ker je zavrnilo priloge C.1 in od C.3 do C.6 k njihovi repliki z obrazložitvijo, da njihova prepozna predložitev ni bila pravno zadostno upravičena.

192 Kar po drugi strani zadeva listino E.1, ki je bila predložena dva dni pred obravnavo pred Splošnim sodiščem, iz točk 47 in 50 izpodbijane sodbe izhaja, da je ta listina dokument, ki ga je agencija Frontex pritožnikom posredovala, preden so vložili tožbo, pri čemer so ti pojasnili, da te listine niso predložili v fazi tožbe zaradi nepozornosti, za kar je Splošno sodišče razsodilo, da ni veljavni razlog, s katerim je mogoče upravičiti njeno prepozno predložitev.

193 Kot pa izhaja iz sodne prakse, navedene v točki 185 te sodbe, tak razlog ne izpolnjuje zahtev po obrazložitvi, ki upravičuje predložitev dokumenta na podlagi člena 85(3) Poslovnika Splošnega sodišča. Torej je to sodišče z zavrnitvijo listine E.1 navedeno določbo pravilno uporabilo.

194 Trditev pritožnikov, da s predložitvijo te listine ni bila kršena pravica agencije Frontex do obrambe, saj je šlo za dokument te agencije, v zvezi s tem ni upoštevna.

195 Po eni strani namreč iz člena 85 Poslovnika Splošnega sodišča ni mogoče sklepati, da bi to načeloma moralo dopustiti prepozno predložene dokaze, razen če ugotovi, da je njihova zavrnitev nujna za zagotovitev spoštovanja nekaterih pravic ali splošnih načel, zlasti pravice do obrambe nasprotne stranke (glej v tem smislu sodbo z dne 23. novembra 2023, Ryanair in Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, točka 46), saj odstavek 1 tega člena določa pravilo o prekluziji, ki temelji na nasprotnem načelu, v skladu s katerim je treba dokumente predložiti v fazi prve izmenjave pisnih vlog. Po drugi strani in kot izhaja iz točke 181 te sodbe, namen člena 85(1) tega poslovnika ni le omogočiti nasprotni stranki, da pripravi koristno obrambo ali repliko, ampak se z njim uresničuje tudi cilj učinkovitega izvajanja sodne oblasti.

196 Iz vsega navedenega izhaja, da je treba četrti pritožbeni razlog zavrniti kot neutemeljen.

197 Ob upoštevanju utemeljenosti prvega očitka iz prvega dela prvega pritožbenega razloga, drugega dela drugega pritožbenega razloga, drugega očitka iz prvega dela tretjega pritožbenega razloga in drugega dela tretjega pritožbenega razloga je treba izpodbijano sodbo razveljaviti v delu, v katerem je Splošno sodišče zavrnilo odškodninsko tožbo pritožnikov zaradi neobstoja dovolj neposredne vzročne zveze med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in zatrjevano škodo, razen škode, povezane s stroški, ki so jih pritožniki priglasili za svoje potovanje v Grčijo, v bistvu z obrazložitvijo:

– prvič, da Uredba 2016/1624 v okviru nalog evropske mejne in obalne straže agenciji Frontex ne nalaga nikakršne obveznosti glede odločb o vrnitvi, ki morajo biti izdane za osebe, vključene v skupno operacijo vračanja,

– drugič, da je v istem okviru za morebitne kršitve temeljnih pravic, do katerih pride med povratnim letom, odgovorna samo država članica gostiteljica, pri čemer je izključena vsakršna odgovornost agencije Frontex,

– tretjič, da je bila zaradi lastnih odločitev pritožnikov glede njihove začasne nastanitve v Turčiji, njihovega bega v Irak in njihove nastanitve v tej državi prekinjena dovolj neposredna vzročna zveza med ravnanjem, ki se očita agenciji Frontex, in zatrjevano škodo, ne da bi *in concreto* presodilo razumnost teh odločitev z vidika vseh okoliščin, ki so zaznamovale konkretni kontekst, v katerem je bila ta odločitev sprejeta, ter

– četrtič, da če zastopanje s strani odvetnika ali svetovalca v okviru predhodnega postopka ni obvezno, načeloma ni vzročne zveze med stroški tega zastopanja in ravnanjem, ki ga je mogoče očitati instituciji ali organu.

VI. Tožba pred Splošnim sodiščem

198 V skladu s členom 61, prvi odstavek, Statuta Sodišča Evropske unije lahko to v primeru razveljavitve odločbe Splošnega sodišča samo dokončno odloči v sporu, če stanje postopka to dovoljuje, ali pa zadevo vrne v razsojanje Splošnemu sodišču.

199 Ker Splošno sodišče v obravnavani zadevi ni odločilo o večini tožbenih razlogov pritožnikov, Sodišče meni, da ne more vsebinsko odločiti.

200 Zato je treba zadevo vrniti v razsojanje Splošnemu sodišču.

VII. Stroški

201 Ker je treba zadevo vrniti v razsojanje Splošnemu sodišču, se odločitev o stroških tega pritožbenega postopka pridrži.

Iz teh razlogov je Sodišče (veliki senat) razsodilo:

1. **Sodba Splošnega sodišča Evropske unije z dne 6. septembra 2023, WS in drugi/Frontex (T-600/21, EU:T:2023:492), se razveljavi, razen v delu, v katerem so z njo po eni strani kot nedopustne zavrnjene priloge C.1 in od C.3 do C.6 k repliki in listina E.1, ki so jo predložili WS, WT, WY, WZ, YA in YB, ter je po drugi strani z njo ugotovljen neobstoj vzročne zveze med ravnanjem, ki se očita Evropski agenciji za mejno in obalno stražo (Frontex), in škodo, ki jo zatrjujejo WS, WT, WY, WZ, YA in YB, kar zadeva stroške, ki so jih ti priglasili v zvezi s svojim potovanjem v Grčijo.**

2. **Zadeva se vrne v razsojanje Splošnemu sodišču Evropske unije.**

3. **Odločitev o stroških se pridrži.**

Podpisi